

A

MAGYARORSZÁGI KEGYES TANÍTÓREND

KECSKEMÉTI FŐGYMNASIUMÁNAK

TUDÓSÍTVÁNYA

az 1880/81-iki tanévről.

K Ö Z L I

Dr. POLÁK EDE

IGAZGATÓ.

KECSKEMÉTEN,
NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.
1881.

T A R T A L O M.

Néhány jellemvonás a jogtudós Scaevolákról.

I. Adatok a főgymnasium 1880/81-iki történetéhez.

II. A bevégzett tananyag.

III. A főgymnasiumi ifjúságnak érdemsorozata.

IV. Statistikai táblázatok.

V. A jövő tanév megkezdésére vonatkozó értesítés.

Néhány jellemvonás a jogtudós Scaevolákról.

Dignum laude virum Musa vetat mori.

Hor. carm. 4. 8. 28.

A jellemnemesség századokról-századokra élő, romlatlan örökség, mely szünetlenül a maga képmását ügyekszik újból meg újból elővarázsolni. Az emberiség választottjai által élénk tűzött példák élnek s beszélnek az egymást követő nemzedékekkel. Minden nyom, mely a nagyok útját jelöli, minden alkotmány, mit építettek, minden tárgy, melyet megillettek, minden emlékezetes szó, melyet szólottak, erősítő, elragadó s lelkesítő hatalommal bír az utódokra; példájok vezérünk, irányadónk marad.

Nemzeteknek épen úgy, mint egyeseknek élete a tapasztalatok gazdag tárházául tekinthető, honnan bölcs eljárás mellett társadalmi előhaladás és nemesbülés meríthető. Nemzeteket is, mint az egyéneket, viszontagságok szűrik s edzik meg. Történetük legmagasztosabb fejezetei a jellemfejlődést eszközlő viszályokról értekeznek. A nemzeti jellem az egyének jellemét meghatározó tulajdonságok összletéből fejlődik ki. Nincs oly széles alapon nyugvó alkotmányos jog, a mely egyénileg elsüllyedt népet az örvényből ki-ránthatna. S mikor valamely nemzet életében azon időpont áll be, a melyben a népet a vagyonosodás annyira megvesztegette, a jóllét oly elfajulttá tette, vagy a pártoskodás úgy elsédithette, miszerint a becsület, rend, engedelmesség, erény és nemes hűség már csak szórványosan s a régmúlt köd-képei gyanánt tűnhetnek fel: oly időben a remény egyedüli horgonya csakis az egyéni jellem föllevenítésében s nemesbitésében kereshető; akkor csakis egyes nagy férfiaknak a közjó iránti meleg érdekeltsége s tiszteletreméltó alakjai tartóztathatják még vissza azt a végpusztulástól.

Majdnem ily viszonyok uralkodtak Róma építésének hetedik századában a római köztársaságban; de ugyancsak ily férfiak tiszteletreméltó alakjaira találunk egyebek közt e század ama Scaevoláiban is, a kiknek jellemtisztasága s szilárd becsületessége nemcsak ama kor férfiainak, hanem a későbbi

utódoknak is mintául szabott; ama három Scaevolában, ¹⁾ a kiknek a jogtudomány terén való gyakorlati avagy tudományos tevékenysége korunkig fennmaradt hírnevet szerzett.

Ily kimagasló alakokkal való foglalkozást nemcsak a humanistikus művelődés elősegítése eléggé okolja, hanem azon körülmény, mely szerint nálunk az ó-kor e három jogtudósának életviszonyai eddig alig voltak részletesb vizsgálódás tárgyává téve, talán hasznossá, sőt kívánatossá is teszi. Mielőtt azonban igénytelen ismertetésemben — nagyobbbrészt Cicero adatai és egyéb segédforrások nyomán — a jogtudós Scaevolákról néhány jellemvonást közölnék, az előadás teljessége végett szükségesnek tartom ama század politikai viszonyait röviden érinteni.

I.

A Scaevolákkal a Kr. e. második századba lépünk. Ez a római köztársaság időszaka, de már többé nem virágzásában. Mert jóllehet az állam külső kiterjedésben nyert; ámbár a hannibali háború óta a fegyveres polgárok száma nagy mértékben emelkedett: de a népnek a nemesség ellen megújuló küzdelme egyenlő jogokért, majd az államhivatalok- s a papi méltóságokhoz való jutásért . . . már beveződött. A régi ellentétek helyébe, eléggé jellemzőleg, egyrészlől a gazdag és tekintélyes családok, másrészlől a nép közötti új tusa lépett. E sokaság azonban nem küzd többé, mint egykor, az igazságnak eszményi birtokáért, polgári jogának s családjának elismeréseért: hanem pénzért, vagyonért, falusi jószágok birtoklása- és harzi zsákmány osztogatásért. E nép nem nyerhető meg többé a hazafiúságra való hivatkozás és az érdekek közösségére való utalás által, mint Appius Claudius: hanem ajándékozás, vesztegetés és fényes ünnepélyek által. Magas és alsó állású lelkiismeretlen népvezetők felkeltik az anyagiak iránti reményeket és vágyódásokat. Nekik minden eszköz jó, mely fölfelé vezet.

De nem is azért törekednek a magasba, hogy azután mintául álljanak ott, hanem csak azért akarnak feljutni oda, hogy bámultassák magokat, hogy féktelenül élvezhessék az élet kényelmeit, hogy sütkérezzenek a szerencse napsugaraiban, és szivtelenül lenézhessék a mélységben küzdőket. Az egyik a szolgálati idő leszállítását igéri nekik; a másik ingyenes hadi öltözetet; a harmadik az egész fölszerelést; a negyedik a kivándorlók számára gyarmatokat; az ötödik a kamatláb leszállítását; a hatodik a gabonakereske-

¹⁾ Bähr: Abriss der Röm. Literaturgesch. 1833, 245. I. P. Mucius Scaevola, P. Licinius Crassus Mucianus, Q. Mucius Scaevola Augur, und besonders Q. Mucius Scaevola Pontifex, der Familie Scaevola in der Rechtswissenschaft einen Namen verschafft und selbst zahlreiche Schriften hinterlassen haben stb. — Die drei Scaevola Cicero's von Dr. A. Schneider, Profess. der Rechte in Zürich, München, 1879.

désnek az állam által való átvételével jutányos, sőt ingyenes élelmet; mi több, egyik a népvezérek közül azzal dicsekszik, hogy ő a népnek már annyit ígért, mely szerint többé semmi mást nem oszthat ki, hacsak az eget s az útca sarát nem.

A nagy tömeg jogilag kezdi követelni a választás alá eső consultól, hogy az útca minden proletárjában a souverain népet tisztelje s minden egyes szavazatadóval kezét szorítson; a jelölt pedig nemcsak az előkelők palotáiban hajlong, hanem az utcán is: ajánlván magát finom társalgási modora, vagy néphez illő beszédmódja s kedveskedései által.

A reformok- és a népuralomra való hivatkozás arra használtattak fel, hogy a jelöltek a közönségnél ismertekké s kedvelteké tegyék magokat. S az ezekre való hivatkozás annál nagyobb hatásu volt, minél inkább ragadta meg e hangzatos jelszó a személyeket. E mellett tetszett a népnek az, hogy az egyesnek túlhatalmaskodása elleni régi biztosítékok, a consulság és dictatura megszorításai, eltöröltettek; tetszett az, hogy a választási testületek egyes párt-érdekekben máról holnapra változhattak és holnapután ismét megváltozhattak.

Élt azonban még a tanácsosok és lovagrendiek befolyásosabb köreiben a régi magas önérzet, meleg érdekltség az állam java iránt, gyönyörködés a görög művészet és világbölcsesség szellemi kincseiben; s bármit gondoljunk Cicerónak politikai életéről: baráti körökben még mindig halljuk őt emlegetni az előtte élt nemzedékek nagy férfait; mély tisztelettel beszélgetni a mult évtizedek oly nagyságairól, milyenek utánok a szűkkeblű Pompeius és a hiú Caesar korában nagyon gyérek lehetek.

És ragyogott nemcsak a népgyülekezet helyén érzbe vésve s a szószék előtt felfüggesztve, hanem a nép öntudatából sem vezett még ki egészen a régi tizenkéttáblás alaptörvény. S e jog érintkezésbe lépett a viláfgalommal. A földkerekség kincseit a főváros feneketlen mélysége nyelte el. A pénztözsérek Rómában a forumon társaságokat alakítanak s ezek által üzérkedéseiket a birodalom legtávolibb részeibe is kiterjeszték. Mivel pedig a politikai viszonyok is visszahatást gyakoroltak a jog fejlődésére: megváltak az előfeltételek a jogtudomány gyors és eleven kifejtésére úgy az elméleti, mint a gyakorlati téren. S mint egykor az angol aristokrátiánál a Mansfieldek, Hallek és Campbellek a jog kimivelésének előmozdításában dicséretesen buzgólkodtak: úgy a Claudiusok, Portiusok, főleg pedig a Muciusok tekintélyes nemzetségének családjaiban is a jogtudomány terén való foglalkozás apáról fiúra szállott. ¹⁾

¹⁾ Bähr: Abriss der Röm. Literaturgesch. 1833, 245. l. Bernhardy: Grundr. der Röm. Liter. 962, 963. l. Főleg a Scaevolákra vonatkozik Cic. de orat. 1, 10, 39. Jura civilia iam pridem in nostra familia sine ulla eloquentiae laude versantur. Jutudós jelzésére Hor. ep. 2, 2, 89. Mucius-t nevez meg.

E nemzetségben régtől fogva legjelentékenyebb törzs vala a Scaevoláké. E melléknévnek atyáról fiúra való átöröklése a régi történetbe ér fel, és sajátképeni első viselőjét a családi hagyomány etymologikus hős mythosszal vette körül. ¹⁾ Jóllehet pedig a Muciusok plebeiusi származásúak voltak, mégis már a város építésének hatodik századában a Scaevolákat a legtekintélyesebb családok közt találjuk. A mi azonban e házat már azon időben kiválólag kitüntette, az a jognak rendes ismerete volt: átörökölve atyáról fiúra, és a mi e mellett, mint Cicero mondja, a házra átszállott, az: az ékesszólás.

Mielőtt azonban a muciusi ház két nagy férfiaról, Publius és Quintus Scaevoláról közelebb szólnék, vessünk egy pillantást az elsőnek unokatestvérére, Quintus Scaevola augurra, minthogy ő, habár közel 15 évvel fiatalabb is P. Muciusnál, mégis szellemi előhírnöke volt ama nagy párnak.

A) Q. Scaevola, P. Scaevolának, az 575-iki városi praetornak fia, mint meglehetősen biztossággal elfogadhatjuk, Róma építésének 593-ik évében született. ²⁾ A jogi tanulmányokban atyja, a bölcséletben pedig a híres Panaetius oktatta. ³⁾ Később nőül vette C. Laelius leányát, Laeliát. Ipáról mindig szívesen beszélt s dicsérte bölcsességét. ⁴⁾ Laelius őt az augurok collegiumába is fölvetette, a nélkül, hogy ez által magának kellemetlenséget okozott volna. Laeliusnak másik veje, C. Fannius, mivel öregebb volt, inkább várta megválasztását; midőn pedig reményében csalatkozott, zokon vette mellőztetését. ⁵⁾ Laelia finom társalgása által tünt ki; kifejezésmódjai Corneliának, a Gracchusok híres anyjának mondatai mellé állithatók. ⁶⁾ Egy fia volt, ki 700-ban a néptribuni tisztelet viselte és 705-ben atyját és nagyatyját az augurok collegiumába követte, és két leánya, a kik közül az egyiket valószínűleg a fiatalabb Márius, a másikat a híres L. Crassus szónok vette nőül.

633-ban mint praetor Ázsiába ment. ⁷⁾ Ezen alkalomból egy jellemvénásáról értesülünk, a mely egyszersmind Scaevola gondolkodás- és szólásmódjába is bevezet.

Elutazása előtt ugyanis bizonyos Septumuleius jelentkezett nála Anagninból; ugyanaz, a ki C. Gracchus fejére kitűzött díjat elfogadta és kérte Scaevolát, hogy őt felvigyázóként vigye magával Ázsiába. Az augur azonban

¹⁾ Liv. epit. 2, 12, 13. C. Mucius incenso foco dextram iniicit... a clade dextrae manus cognomen inditum. ²⁾ Cic. de rep. 1, 12, 18. ³⁾ Cic. de orat. 1, 17, 75. Philosophiam a Panaetio acceperam. ⁴⁾ Cic. Lael. 1, 1. Q. Mucius augur multa narrare de C. Laelio... solebat, nec dubitare illum in omni sermone appellare sapientem. ⁵⁾ Cic. Brut. 26, 100. C. Faun. quia cooptatus in augurum collegium non erat, Laelium non admodum diligebat. ⁶⁾ Cic. Brut. 58, 211. Auditus est nobis Laeliae C. F. saepe sermo; illam patris elegantiam tinctam vidimus. ⁷⁾ Cic. de or. 1, 17. Quum ego praetor Rhodum venissem etc.

igy válaszolt neki: ¹⁾ „Quid tibi vis insane? tanta malorum est multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, si Romae manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum.“

A tartományba utazása alkalmával Athenében véletlenül bizonyos T. Albuciuszal találkozott, a kit Scaevola a miatt, mivel erővel kereste beszédekben az idegen szók használatát, már régen nem türhetett. Most őt a rendes, római üdvözlésmód: „salve“ helyett, görögül: „χαῖρε“-vel szólította meg: utasítván kísérőjét is, hogy szintén „χαῖρε Tite“ megszólítással fogadja azt. S Cicero még örül ezen ötleten. ²⁾

De Albucius boszút állott Scaevolán. Midőn ugyanis Scaevola Ázsiából visszatért, amaz vádat emelt ellene, hogy hatalmát zsarolásokra használta fel.

Scaevola maga védte magát. Ő természetesen nem volt szónok, de Cicero szerint jogi ismeretei és éles érzéke mellette voltak: ³⁾ sőt még vidámbbá lett ellenének idegen szavakban bővelkedő ékesszólására; legalább Lucilius, igenis költői felékesítéssel, ily szavakat ad Albucius szájába: ⁴⁾

„Quam lepide lexeis compostae, ut tesserulae, omnes
Arte pavimento atque emblemate vermiculato.“

Albucius vádjával legott elutasított. ⁵⁾

Hogy mennyire egyetértett e határozattal a közvélemény, abból is kitűnik, miszerint nemsokára ezután Scaevola a 637-ik évre consulnak választott meg.

A tanácsban nem játszott jelentékeny szerepet, mivel egyáltalában nem volt szónoki tehetség; de tudomásunkra jutott az, hogy néha épen rövid, ékességnélküli beszéde a legnagyobb hatást gyakorolta. ⁶⁾

Öregb kora felé fogyott ugyan ereje, de nem erélye. Mint elaggott aggastyán is első szokott megjelenni a tanácsházban, ⁷⁾ s még a marsusi háború idejében 70 éven felüli öregsége dacára kora reggel fogadott látogatásokat. Ezen időben, 665-ben, tanulták nála a 16 éves Cicero és kebelbarátja Atticus a polgárjogot. ⁸⁾ Ez talán a legrégebb tudósítás ilyféle tanulmányról, s az első kezdete ama jogi iskoláknak, a melyek időszámításunknak első és második századában oly nagy virágzásra jutottak. Miért is, úgy hiszem,

¹⁾ Cic. de or. 2, 67, 269. ²⁾ Cic. de fin. 1, 3, 8—10. Cic. u. ott közli Luciliusnak erre vonatkozó verseit is. ³⁾ Cic. Brut. 26, 102. Mucius augur, quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium. Cic. de or. 1, 10. 39. Is oratorum in numero non fuit: iuris civilis intelligentia atque omni prudentiae genere praestitit. ⁴⁾ Cic. orat. 44, 149. ⁵⁾ Cic. de orat. 2, 70, 281. ⁶⁾ Cic. Brut. 49, 214., breviter impoliteque. ⁷⁾ Cic. Phil. 8, 10, 31. Ego Q. Scaevolam augurem memoria teneo, bello Marsico, cum esset summa senectute, quotidie simulatque luceret, facere omnibus conveniendi sui potestatem; senexque et debilis primus veniebat in curiam. ⁸⁾ Cic. Brut. 89, 306. Lael. 1, 1. Ego a patre ita eram deductus ad Scaevolam, ut a senis latere nunquam discederem . . . fieri studebam eius prudentia doctior.

megérdemli a fáradságot, hogy a jog tanításának e bölcsőjét közelebből megtekintsük.

Akkor, miként a jogról általában, úgy rendszerről a jogtanításban még szó sem lehetett; sőt kiválólag semmi sajátyszerű jogtanításra sem találunk. A viszony tanár és tanítvány között inkább ösztönző, bátorító beszélgetésekből és abból állott, hogy a tanítvány ama feleleteket hallgatta, a melyeket a tanító oly harmadiknak adott, a ki tőle jogvéleményt, tanácsot kért s vele ügyét megbeszélte. Ha egyszer a tanuló a tizenkéttáblás törvényt — mint a jogtan nélkülözhetetlen alapvonalait — ismerte, azután főleg az önelmélkedés és a gyakorlati élet csatolta az ifjút a jogtudóhoz. Természetesen a gyakorlati élet korlátozatlan nyilvánosságával alkalmat nyújtott egyszerűsmind a föllépésre is. A forum a törvényszéki tárgyalások- és a peresügyi keresetektől visszhangzott; minden törvény a nép előtt hozatott s általa vitattatott meg. A lépcsőzeteken, melyek a praetor ítélőszékéhez vezettek, alacsonyabb padok valának, melyeken a tanulni vágyó ifjúság a híres törvényszéki szónokok védbeszédeiről cseveghetett; a bíró pervezetésére megjegyzést tehetett s önkéntes tanácskozmányait a jelen volt tapasztaltabb férfiakkal s bizalmas barátjaival megbeszélhette. Ott képezé ki magát az ifjú a megfelelő ítéllethozatal mesterségében, a mely a praetort illette: minthogy nyilvánosságra bocsátott rendeletéből ő adá a pártfelek számára szólott vádmintát az esküdtek kezeibe; e mellett a bírák a praetortól mindig különös utasításokat kaptak. Ama praetorok bizonyára első sorban saját gyermekeiket vivék magokkal üléseikbe; s úgy látszik, ez magyarázza meg azt, hogy Rómában a jogtudomány gyakran apáról fiúra szállott. ¹⁾

Miként a forumon, úgy az agg augur kertjében is találunk néhány fiatal, tanulni vágyó baráttra, a kik a karosszékében ülő aggastyán köré összegyülekeznek: kevésbé azért, hogy fejtegető tanításában részesüljenek, mert ő nem űzte a jogoktatást; ex professo senkit sem tanított: hanem inkább, hogy okos beszédét hallgassák, akár midőn egy-egy cliensnek feleletet adott, ²⁾ akár midőn magát barátjaival, a kik őt jósként tisztelték, kedélyesen mulatta. Cicero „Laelius“ és „de oratore“ cz. műveiben föl is hoz ily beszélgetéseket. ³⁾ Scaevola itt is mindig apró mondatokban beszél; tehát nem az ékesszólás képviselője, sokkal inkább a velős mondatok embere; mindazonáltal mindig barátságos, mindig jóakaró. ⁴⁾ Cicero néhány finom, rövid kifejezést köszön neki; de néhány élesvonású vitatkozást is. E mellett lelkesül-

¹⁾ Cic. de orat. 1, 10, 39. ²⁾ Cic. Brut. 89, 306. Ego autem iuris civilis studio multum operae dabam Q. Scaevolae P. F., qui quamvis nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. V. ö. Bernhardt: Grundr. d. R. Litt. 963. ³⁾ Cic. de or. 1, 9, 35. Scaevola comiter, ut solebat. ⁴⁾ Cic. lib. de amic.; lib. I. de or. több helyen.

ten nevezi őt nemcsak a jog lényegében rendkívül tapasztaltnak, hanem a polgárjog ismeretében fénylő csillagnak, mindenben éles felfogásúnak, kitünő iurisconsultusnak és államférfiúnak. ¹⁾

A „*ius praedictorium*“-ból fölvetett kérdésre azonban Scaevola nem adta meg a reménylett feleletet. E jog főleg az állam részéről elkobzott, vagy más okokból áruba bocsátott fekvő jószágok eladásának jogviszonyait érinté, a mely jószágokat az állam azután potom áron eladott. Q. Mucius a kérdezősködőknek azt szokta felelni, hogy ily dolgokban forduljanak a ház- és jószágfelvásárló tapasztalt kereskedőkhöz, ²⁾ a kiket mint szakértőket rendszeren hivatalosan is megkérdeztek. E feleletben határozott megvetés nyilvánul oly telkek vagy földekkel való kereskedés ellen, a mely fáradságnélküli s jelentékeny nyereséget ígért, s a mely a szerencsés iparlovagokat oly gazdagsághoz segíté, a mely után száz és száz szorgalmas munkás hiába törekedék! Ugy látszik, az ilyen felvásárlási üzlet nem volt Scaevola izlése szerint. A Sulla alatti erőszakoskodások ily üzletekhez bizonyára sok alkalmat szolgáltatának; a boldog szerzők legtöbbszörre Sulla-pártiak voltak; annál kevésbé lehetett tehát Scaevola hajlandó arra, hogy ily igaztalan zsákmány értékesítésénél még segélyökre is legyen.

Mert ő határozott pártfele volt Máriusnak. Ezen érületének ritka jellemzőségével kifejezést is adott. Sulla 665-ben Máriust legyőzván Rómába vonult és összehívta a tanácsot, hogy ez által a haza ellenségének nyilváníttassa levert ellenét. Rendre kérdezte a tanácsosokat, s egy sem mert visszautasítólag felelni. Mindenki beleegyezett, míg a sor az öreg Scaevolára nem került. Ez késedelmeskedett beleegyezésével. Sulla felindult, fenyegető hangon követelé, hogy nyilatkozzék. S akkor Scaevola így szólt: „*Licet mihi agmina militum, quibus curiam circumsedisti, ostentes, licet mortem miniteris, nunquam tamen efficies, ut propter exiguum senilemque sanguinem meum, Marium, a quo urbs atque Italia conservata est, hostem iudicem.*“ ³⁾

Ily néma küzdelem s igyekvésben nyilvánuló bátorság, mely az igazság s kötelesség érdekében kész eltérni s elszenvedni mindent, sokkal valószínűbb hősiességet tanusít, mint a nyers erő olyas ügyessége, a mit tiszteséggel, ranggal s gyakran babérral szoktak jutalmazni. Az ilyen öntetű egyének, áthíltetve a kötelesség magasztos érzetétől, a mult hősiesség példányai s a történelem nagyszerű látványai.

¹⁾ Cic. de or. 1, 9, 35.; 1, 55, 234. quem omnes amare pro eius eximia suavitate debemus: cuius artem cum indotatam esse et incomtam videres Crasse etc. Cic. Brut. 26, 102. Juris civilis intelligentia praestitit. V. ö. Dr. Hoffmann P. Római jogtörtén. 131. l. ²⁾ Cic. pro Balbo 20, 45. Q. Scaevola augur, cum de iure praedictorio consuleretur, homo iuris peritissimus, consultores suos nonnunquam ad Furium et Cascellium, praedictores reiciebat. ³⁾ Val. Max. 8, 5. Cic. ad Att. 6, 1, 4.

E beszéd, úgy látszik, megtette hatását a büszke győzőre. Semmiféle erőszakoskodásról sem hallunk, mely Scaevola ellenében alkalmaztatott volna. Nemsokára ezután természetes halállal mult ki 666-ban.

II.

B) Ilyen volt élete és jelleme Q. Scaevola augurnak, és hozzá teljesen méltó vala a második Scaevola, P. Mucius P. F. — Születési éve hivatalainak idejéből számítva, melyhez akkor törvényesen meghatározott életkor kívántatott meg, legkésőbbre, 578-ikra esik. 613-ban viselte a néptribuni tisztelet, és már akkor szigorú igazságérzettel munkálkodott. ¹⁾

L. Hostilius Tubulus praetor ugyanis 612-ben e hivatalában különféle, gyilkosságról vádolt személyek elleni, törvényszéki tárgyalás vezetésével bízott meg; a per tárgyalásakor azonban, alkalmasint régi nemességében elbizakodva, fontos tiszttel szégyenletesen visszaélt; mi több, magát pénzzel nyíltan megvesztegettetni engedte. Ekkor Scaevola a népgyűlés előtt azon indítványt tette, hogy Tubulus vád alá helyeztessék. Az indítványt elfogadták. A vizsgálatot a consulok egyikére, névszerint Cn. Servilius Caepióra bízta. Tubulus meg sem kísérte magát tisztázni, hanem legott számkivetésbe ment. ²⁾

A jellem függetlenségének s önbizalmának egyik életgyökere a szellemi rettenthetetlenség. S ez annál nagyobb érdem, minél kevesebb azok száma, a kik osztályukon felülemelkedve önállólag itélni, párton kívül működni s az egyéni gondolkodás s önálló működés szabad légkörében szárnyalni elég erkölcsi bátorsággal bírnak. Scaevola kimondta az igazságot, azon meggyőződésben levén, hogy inkább ő szenvedjen az igazság kimondásáért, mintsem az igazság szenvedjen hallgatása miatt. A társadalmi élet folyton hullámozó terén kerülnek elő oly körülmények, a mikor az ember kötelezve van szavát fölemelni; mikor a fejbőlintó igenlés nemcsak gyávaság, de a legrútább bűn.

Nem kevésbé szigorúnak és igazságosnak tűnik föl Scaevola 617. vagy 618-ban is C. Mancinus ügyében, a mely egyszersmind rendkívüli feltűnést keltett. ³⁾ Mancinus, mint consul, 617-ben Rómára hátrányos békét kötött a fellázadt numantiaiakkal. Maga a római nép vetette el a békefeltételeket. Mancinus leköszönt, és a római tanács a tekintélyes férfiút ⁴⁾ átadta az ellen-

¹⁾ Cic. ad Att. 12, 5, 3; de fin. 2, 16, 54; 4, 28, 77. — ²⁾ Cic. de fin. 2, 16, 54. L. Tubulus, quum praetor quaestionem inter sicarios exerceret, ita aperte cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scaevola trib. pl. ferret ad plebem, vellente de ea re quaeri . . . profectus in exilium Tubulus statim, nec respondere est ausus, erat enim res aperta. ³⁾ Cic. top. 8, 37. ⁴⁾ Cic. de or. 1, 40, 181. Nobilissimum atque optimum virum atque consularem.

ségnek, mint egykor ama consult, a ki a római seregnek 484-ben Caudium melletti hegyszikorában elfogatásakor gyalázatos egyezményt kötött. A numantiaiakon azonban az átadottat nem vevék át; Mancinus tehát visszatérvén Rómába, mint volt consul, ismét megjelent a tanácssteremben. Ekkor fölemelkedék P. Rutilius néptribun és őt, minthogy többé nem vala római polgár, a teremből kivezetteté. Római felfogás szerint ugyanis az, a kit a római nép az ellenségeknek átadott, visszatérése által nem léphetett vissza ismét előbbi jogaiba úgy, mint p. a visszatérő hadifogoly. Erre Brutus lépett a szószerkekre s heves vita támadt. Scaevola Rutilius nézetét pártolta és... győzedelmeskedett. Mancinusnak, a ki előbb a polgári jogokból kizáratván idegen polgárrá vált, a termet el kelle hagynia. Cicero egyik művében Scaevola nézetét nem helyesli. ¹⁾

618-ik évben városi praetor lett, s mint ilyen rendithetlen igazságszágának adá tanúbizonyosságát. ²⁾ E hivatalában döntött egy, nem érdektelen bántalmazási perben. Valaki L. Attius költőt a színpadon kigúnyolta. Attius, a termékeny tragikus, erre némi okot is adhatott. Rendkívüli kis testalkatával ugyanis igen nagy önérzetességet kapcsolt össze. Egykor szobrát a múzsák templomában egész nagyságban állíttatta fel. ³⁾ Talán épen kortársa, Pacuvius támadta meg valahol darabjában. Elég az hozzá, hogy a kis Attius magát találva érezvén, e miatt panaszt emelt P. Scaevolánál; és Scaevola a megtámadót elítélte. ⁴⁾ A részletekről ugyan nincs tudomásunk, de föltételezhetjük, hogy az elítéltetés oka Attius névszerint való megnevezése volt: mig p. Terentius egy darabjában ellenére érthetőleg csak czélt.

Mint praetor hivatva volt az igazságtalanság elleni küzdelemre, de egyszersmind a győzelemre is. Cicero, természetesen kissé szónoki módon, Scaevolának unokája, M. Glabrio praetor elé állítja őseinek példáját, és türelmén kívül dicséri Scaevola okosságát fenyegető helyzetekben. ⁵⁾

Az akkori hivatalok rangfokozatain fölemelkedve Scaevola 621-ben consul lett L. Calp. Piso Frugi mellett. Consulsága idejébe esnek a gracchusi mozgalmak. Tib. Gracchus ekkor néptribun volt. Törekvései a nép érdekében ismeretesek a történelemből. Midőn mind sűrűbben hangzottak fel a kifakadások, hogy: „le a tanácscsal s mindent a nép által“, Scaevola a tanácsot Fides Publicola templomába hivatá össze. A senatus az önkéntes testőrségtől körülvelt és a királyi hatalom utáni vágygyal gyanúsított Tiberius ellen

¹⁾ Cic. top. 8, 37. Mancini causa defendi potest... postliminio redisse: deditum non esse, quoniam non sit receptus. Nam neque deditioem, neque donationem sine acceptione intelligi posse.

²⁾ Cic. pro Plancio 36; tam iustus, quam P. Mucius etc. ³⁾ Plin. hist. nat. 34, 5. ⁴⁾ Auct. ad Herenn. 2, 13, 19. P. Mucius eum, qui L. Attium poetam nominaverat, condemnavit. ⁵⁾ Cic. Verr. 1, 17, 52. Circumstant te summae auctoritates... si patris vim et acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis.

P. Mucius Scaevola consult érélyes fellépésre szólította fel; de Scaevola az ép oly oktalán, mint barbar követelést méltatlankodva visszautasítá: kijelentvén, hogy először a törvényt akarja alkalmazni s nem az erőszakot. Ekkor P. Scipio Nasica ¹⁾ consularis és utóbb pontifex maximus előlépven így szólt: „Ha a consul törvényezikkeivel akarja magát fentartani, míg a római állam tönkre megy, úgy én, az egyszerű polgár lépek elő.“ Baljával szétvetvén tógáját, a fegyveres védenozeiktól kísért optimaták élén a forumra tört. A harcz megkezdődött s Gracchus a Capitolium tövében az eszeveszett ellenpárt boszúvágának áldozata lett. ²⁾ Publ. Scaevola, a ki a gyilkosságot meggátolni igyekezett, azt utóbb a senatusban védelmezte. ³⁾ Cicero és Aurelius Victor gáncsolják Scaevolát, hogy lanyhán és erélytelenül viselte magát; Mommsen azonban a mérsékelt és a reformoktól egyáltalán nem idegenkedő férfiúnak ad igazat. S valóban Scaevola mint consul alig is tehetett másképen. ⁴⁾

Esetleg két évvel később, 624 elején, meghalt Scaevolának testvére, P. Licinius Crassus Mucianus, a pontifex maximus, s most helyére Scaevola választatott meg. Ezen állás tetőpontja vala jogi tevékenységének. Cicero őt előzőjével együtt nagyon híres és bölcs testvéreknek nevezi. ⁵⁾ Scaevola azonban nem volt nagy szónok, mint testvére; beszéde inkább ildomos és erőteljes volt, mint emelkedett: melyhez Cicero hozzáteszi, hogy beszédei erőteljesebbek s sikeresebbek voltak Maniliuséinál is. ⁶⁾ Ezen kívül P. Scaevola Aelius és Manilius mellett mint valódi „iuris consultus“ jeleztetik. ⁷⁾ Pomponius őt Manilius és Brutuson kívül a „ius civile“ megalapítói közül első helyen említi. Scaevola maga szokta mondogatni, hogy senki sem lehet jó pontifex maximus, hacsak a polgárjogot nem ismeri. S Cicero e nézetet tökéletesen helyesli. ⁸⁾ Egészen feltűnő volt azonban tekintélye a „ius pontificale“-ban; itt legtekintélyesebb előzői: Coruncanus és P. Scipio mellé állítható. ⁹⁾ Ennek bebizonyítására Cicero a halottak eltakarításakor fülmerülő

¹⁾ Cic. pro Planc. 36, 88. ²⁾ Plut. Tib. Gracch. 16—20. Val. Max. 3, 2, 27. Vell. 3, 2, 3. Hoc initium in urbe Roma civilis sanguinis gladiatorumque impunitatis fuit. ³⁾ Mommsen: Róm. történ. V. k. 120. I. Cic. pro Plancio 36, 88. Arma, quae privatus P. Scipio sumserat, ea iure optimo sumpta esse defendit. ⁴⁾ Mommsen u. ott 119. I. Cic. Tusc. 4, 23; consulem languentem. Cic. de domo 34, 91. putabatur fuisse segnior. ⁵⁾ Cic. Acad. 2, 5, 13. Duos sapientissimos et clarissimos fratres, P. Crassum et P. Scaevolam aiunt T. Tiberio Graccho auctores legum fuisse. ⁶⁾ Cic. Brut. 28, 108. P. Scaevola valde prudenter et acute, paullo etiam copiosius: nec multo minus prudenter M. Manilius. ⁷⁾ Cic. de or. 1, 48, 212. Si quaereretur, quisnam iurisconsultus, ex eo genere S. Aelium, M. Manilium, P. Mucium vere nominarem. ⁸⁾ Cic. de leg. 2, 19, 47. Saepe inquit Publilii filius, ex patre audiri, pontificem neminem bonum esse, nisi qui ius civile cognosset. ⁹⁾ Cic. de nat. deor. 3, 2, 5; de leg. 2, 21, 52. Cum de religione agitur, Ti. Coruncanium, P. Scipionem, P. Scaevolam, pontifices maximos sequor.

esetek pontos elintézését hozza fel; de megjegyzi egyszersmind azt is, hogy belőle inkább a jogtudós, mint a pontifex beszél. ¹⁾

Miként Brutus és Manilius, úgy Scaevola, az igen nagyra becsült jogtudó is irt egy, tíz könyvre terjedő, jogi munkát és ugyan már a 624-ben megejtett főpapságra választás előtt. Előde Mucianus hivatkozik is rá. ²⁾ Jogi meghatározásaiból főlemlitek egy jogesetet, mely általános figyelmet keltett.

C. Gracchusnak neje, névszerint Licinia, Mucianus leánya, tehát Scaevolának unokahuga, házassága alkalmával, menyasszonyi jószágként férje házához butorokat vitt. Férje, tudvalevőleg 633-ban, miként 12 évvel előbb testvére Tiberius, megöletett. Mig azonban nemes anyja Cornelia fia halálán csendben szomorgott, Gracchus sirja fölött gyűlöletes polgári per rémképe emelkedék fel. C. Gracchus hagyatéka az állam által lefoglaltatott: az özvegy Licinia tehát asszonyi jogigényeit az állammal szemben érvényre emelni kényszerült. Azt felelték azonban neki, hogy az általa vitt tárgyakat a néptömeg elrabolta vagy összetörte; a hiányzott s megrongált tárgyakért pedig nem akartak neki kárpótlást adni. Most az özvegy, Scaevola nagybátyjához fordult, és ez oly határozott ítéletet adott, a mely következményeiben még évszázadok múlva is mint mértékadó elővélemény tekintett. Az ítélet így hangzott: „Gracchus a menyasszonyi adományokért nejének adósa vala; ő minden kárért jótállott, melyeket e tárgyak bűnhődése következtében szenvedtek. Most ezek a mozgalom alkalmával tönkre jutottak. De ezen fölkelés az ő bűnhődése által keletkezett; tehát ő, és most már az ő jogutódja, az állam, a tárgyakat az özvegynek kárpótolni tartozik.“ ³⁾

De nemcsak mint jogtudós, hanem mint jellemes férfiú is nagy megtiszteltetésben részesült. Egy perben Flaccus praetor őt a pártfeleknek esküdtként terjeszté elő; azonban egyik azok közül, s pedig épen ama Scipio Nasica, a ki T. Gracchus megöletésének oka volt, vonakodott őt elfogadni a szokásos formában felszólalván: „Esküszöm, hogy részrehajló.“ Erre általános zaj támadt; mire Scipio Nasica sietett azonnal hozzáadni: „nem irányomban, hanem mindenki iránt.“ ⁴⁾

A tanácsban P. Scaevola, mint a liberal-conservatív párt hive, ellene volt az erőszakoskodó Scipióknak.

Cicero ott, a hol a fiatal P. Rutiliusról szól, azt mondja, hogy Pub-

¹⁾ Cic. de leg. 2, 21, 52; 2, 22, 57. Si vos tantummodo pontifices essetis, pontificalis maneret auctoritas; sed quod iudem iuris civilis estis peritissimi, hac scientia illam eludit.

²⁾ Cic. de orat. 1, 56, 240. V. ö. Dr. Hoffmann P. A római jogtörténet 131. l. ³⁾ V. ö. Dr. Schneider: Die drei Scaevola Cicero's, München, 1879. 19. 56. 57. l. ⁴⁾ Cic. Cat. 1, 1, 3; de orat. 2, 70, 285. P. Scipio Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicae, privatus interfecit. — Ah inquit, P. C., non ego mihi illum iniquum eiero, verum omnibus.

lius a Scaevolák házában mind jellemére, mind pedig jogismeretre nézve derekasan megállja helyét. ¹⁾ E házban nevelkedett P. Rutilius, a hol közte és — Scaevolának akkor még egészen kicsiny, 18 évvel fiatalabb fia — Quintus között oly barátság köttetett, a melynek nagy jelentősége később mindkettejükre kiterjedt.

Scaevola időöltéseiről s multságairól is birunk tudósítással. Valerius Maximus adatai nyomán tudjuk, hogy Scaevola kitünően tekézett és felüdítésre szánt óráiban sakkozott. Igen elmésen s jellemzőleg mondták róla, hogy valamint a komoly dolgokban Scaevolát, úgy a színi multságokban az embert ábrázolta. Cicero ezen kívül elbeszéli, hogy Scaevola igen jól értett a lapdázáshoz is. ²⁾

P. Scaevola végperceiről azonban nem jutott korunkig biztos adat. Miként Teuffel gyanítja, halála körülbelől 640-re esik s így Scaevola 62 éves korában mult ki.

Ha összefoglaljuk a hatást, melyet P. Mucius Scaevola egyénisége ránk tesz, benne, miként nagybátyjában, az augurban, a szigorú, független s emberséges jellemre találunk. Teuffel ugyan azt mondja, hogy Scaevolát a figyelem, meggondoltság és kényelem jellemzi: ³⁾ Dr. Schneider zürichi jogtanár azonban ezen ítéletet Münchenben 1879-ben kiadott tanulmányában ⁴⁾ nem fogadja el. Ez ugyanis azt állítja, hogy ha P. Scaevola nagybátyjának szívósságát s kitartását öreg korában nem tartotta is meg: — későbbi éveiről úgysis alig tudunk valamit — mégis több alkalommal tanusított erélye által megmutatta, hogy a tömegnek tetszése ép oly kevéssé gyakorolható befolyást egyéniségére, mint másfelől ugyancsak nem aggódott, ha az igazsághoz való ragaszkodása miatt az előkelők tetszését elvesztette is.

Scaevola a jó és balszerencse közt higgadtan viselte magát. A férfias határozottságot s nagylelkűséget többre becsülte, mint a bókolást s hizelgést. A balitéletnek nem engedett, sőt vele bátran szembezállt. Azt tartotta, hogy neki mint államférfiúnak határozottnak kell lennie. Nehezére esett jobbra-balra hajlongani, hogy innen s onnan is elkapkodhassa a nép tapsait; de nem is vitte vásárra azt, a mi bensejében élt: sőt féltékenyen elzárt mindent, mi körül gyanús emberek ólálkodtak. Mindenfelől elismerték éles érzékét; tudományossága pedig valamint kortársainál, úgy a következő nemzedékeknél is igen nagy becsben részesült.

A szellemes államférfiúnak házi élete — politikai magas állása daczára —

¹⁾ Cic. de off. 2, 13. Publ. Rutilii adolescentiam ad opinionem et innocentiae et iuris scientiae P. Mucii commendavit domus. ²⁾ Val. Max. 8, 8, 2. Cic. de or. 1, 50, 217. Pila bene et duodecim scriptis ludere... quoniam utrumque eorum P. Mucius optime fecerit. ³⁾ Teuffel: Róm. Literaturgesch. 3. Aufl. 213. l. ⁴⁾ Dr. Schneider i. m. 21. l.

oly példányszerű volt, miszerint már a házában való nevelkedés ajánlásul szolgált. ¹⁾ S méltán. A család ugyanis a társadalmi élet jegeczéül tekinthető; ez az a mag, melyből a nemzeti jellem kinövi magát; ez az a forrás, melyből — legyen bár tiszta vagy zavaros — a köz- és magánéletet egyaránt kormányzó szokások, elvek, hajlamok erednek. ²⁾ Csak egészséges családi viszonyokon épülhet egészséges társadalmi létel, s viszont ennek alapján a nemzeti erényeket és egységet fentartó politika. Jellemünk, modorunk, szokásunk, sőt még nézetünk is környezetünkhöz képest idomul. Megbecsülhetetlen a jó tanács, de a házi életben látott jó példa sokkal értékesebb.

Scaevola valamivel ékeesebben szóló volt, mint nagybátyja. A tollat is örömezt forgatta; s ha mindjárt irodalmi hagyatéka nem lett is igen nagy: úgy vesszük azonban észre, hogy ő már egy fokkal magasabbra lépett nagybátyjánál.

A legfelső fokon pillantjuk meg fiát, Quintust, a kit Cicero joggal nevez kora legnagyobb jogászának. ³⁾

III.

C) Q. Mucius P. F. Scaevola, kor- és későbbi hivataltársának, L. Crassusnak s örökbefogadott fivérének P. Crassus Mucianusnak közleményei szerint, körülbelől 614-ben született. ⁴⁾

Miként atyja, úgy ő is hivatali pályáját a tribunatussal kezdé 648-ban, egy évvel Crassus után. ⁵⁾ Három évvel később Crassus mellett találjuk őt, mint curulis aedilist. Az aedilisnek akkor egyéb foglalkozásai mellett tiszte volt a vásári rendőrség s a velejáró igazságszolgáltatás, főleg pedig a népnek megvendéglése a nyilvános játékok alkalmával. Crassus aedilisége a legpompásabbnak, Q. Scaevoláé a leghiresebb- és legmértékletesebbnek említettik. ⁶⁾ Ezen kívül Plinius és Solinus még felhozzák, hogy Q. Scaevola volt az első aedilis, a ki a nép számára az oroszlánok közti állatviadalt adta. ⁷⁾

654-ben, talán mint praetor követte a consuloknak fegyverre való felhívását Saturninus néptribun ellen, a ki ugyanakkor megöletett.

¹⁾ Cic. de off. 2, 13. ²⁾ Senec. epp. 73, 14. *Semina in corporibus humanis divina dispersa sunt: quae si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt et paria his, ex quibus orta sunt, surgunt; si malus, non aliter, quam humus sterilis ac palustris necat ac deinde creat purgamenta pro frugibus.* ³⁾ Cic. de off. 1, 32, 116. *Quorum patres aut maiores aliqua gloria praestiterunt, ii student plerumque eodem in genere laudis excellere: ut Q. Mucius P. F. in iure civili.* V. ö. Doublrier: *Gesch. des Altert.* Wien, 1874. 653. l. ⁴⁾ Cic. de or. 1, 39, 180. Brut. 39, 145. ⁵⁾ Cic. Brut. 43, 161. *Eum collegam Crassi credo fuisse omnibus quidem aliis in magistratibus, sed tribunus anno post fuit.* ⁶⁾ Cic. de off. 2, 16, 57; Verr. 4, 59, 133. *Crassus magnificentissima aedilitate functus est, Scaevola ornatissima.* ⁷⁾ Plin. hist. nat. 8. 16. 53.

659-ben consul volt, ismét Crassussal. Jelenlétükben tartá a később híres szónok, Q. Hortensius tizenkilencz éves korában első beszédét, a mely az által válik érdekessé, mivel akkor mindenki arra helyezett különös súlyt, hogy e beszéd egyebeken kívül a consuloknak is tetszett. ¹⁾ Azonban mindkét consulnak, minden becsületességök s magasztalt értelmességök daczára is, egy hibás eljárásuk terhelő körülményként hozatik fel, a mely következményeiben majdnem veszélyteljessé lett Rómára: értem a licinius-muciusi törvényt. 695-ben ugyanis egy consuli törvény hozatott, mely a nempolgároknak szigorúan megtiltotta a polgárjog bitorlását, s az ez ellen cselekvőket vizsgálattal és büntetéssel fenytette. E törvény tömérdek igen tekintélyes embert a rómaiak soraiból visszataszított az italiaiak közé s közvetlen okává is lett a polgárháborúnak. Még rosszabbá tette a dolgot azon körülmény, hogy e törvényt épen az eszélyes és köztiszteletben álló Mucius Scaevola és Lucius Crassus szónok, Drusus barátja és szövetséges társa, vitték keresztül. ²⁾ De a jogban való jártasságának s szilárd becsületességének illő elismeréssel adózik Mommsen is. ³⁾

Ezen következményeiben hibás balfogás ellenében azonban örülünk, hogy legott Q. Scaevola jellemzilárdságának ajánlandó bizonyágtételére akadunk. A fölött folyt a tanácsban a tárgyalás, hogy vajjon hivataltársa Crassus a diadalmenet tiszteletében részesíttessék-e? Crassus ugyanis Felső-Itáliában egy sem jelentékenyen nem erős, sem különösen jól nem vezetett rablóbandát vert szét, a mely gyakori garázdálkodásai által a tartományban a biztonságot kockáztatta, de a mely Cicero szerint még sem érdemelte meg, hogy a római nép ellenségének neveztesse: már pedig csakis ilyen ellenség fölötti győzelemért volt megengedhető a diadalmenet. A Crassusra való tekintet és a hatalmi befolyás alig hagytak kételkedni a fölött, hogy a tanács neki a kívánt diadalmenetet meg fogja engedni. Azonban, bármennyire volt is Q. Scaevola jó lábön consultársával, mégis ellenzésével megakadályozta a határozatot, kijelentvén: hogy ő inkább az állam érdekeit tartja szem előtt, mint társaiét. ⁴⁾

Q. Scaevola proconsul 660-ban épen úgy, mint előbb nagybátyja, az augur, az ázsiai helytartóságot kapta. ⁵⁾ Kiséretében találjuk ama P. Rutilius Rufust, a kinek P. Scaevola házában való nevelkedéséről s Quintus Scaevolával való barátságáról az előbbi fejezetben szólottunk, ⁶⁾ ki az alatt

¹⁾ Cic. Brut. 64, 229. Is, L. Crasso, Q. Scaevola consulibus primum in foro dixit, et apud hos ipsos quidem consules, et cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus. ²⁾ Mommsen: Róma történ. IV. k. 8. l. ³⁾ Mommsen i. m. VI. k. 359. l. ⁴⁾ Cic. de inv. 2, 37, 111. ⁵⁾ Liv. epit. 70. P. Rutilius, legatus Q. Mucii proconsulis a publicanorum iniuriis Asiam defenderat. ⁶⁾ Cic. de off. 2, 13. Liv. epit. 70.

praetorsága által magát híressé tevén, derék államférfiúvá lön. Ezen Rutilius volt Scaevolának legatusa s legbizalmasabb embere Ázsiában.

Q. Scaevolának tartományi kormányzása példányszerű volt. Kitünt, mint Cicero mondja, szellemessége, igazságossága s mocsoktalan jellemével. Ő nem tette, mint a többi helytartók, a tartományt adóemelések által éléskamrájává, hanem összevont minden költséget önmaga és kísérei számára; sőt a tulajdonképeni hivatalos költségeket (solemnis sumtus) is sajátjából vette: ¹⁾ és hozzá még szerényen és takarékosan. Tartományának lakosaitól legkisebb ajándékot sem fogadott el. Mommsen szerint ²⁾ a leggazdagabb és legrútabb bánásmódban részesült ázsiai tartományt régi nyomorúságos helyzetéből szerencsésen kiszabadította. Annak előbbi proconsulai az állami bérlőknek a lovagrendből való nagy és gazdag társaságaival Rómában közönséges üzletben állottak; s mivel az esküdtzéki törvényszékek akkor a lovagrendiek jegyzékéből töltettek be, minden zsarolásaik büntetlenül átnézettek. Scaevola azonban, miként mások, úgy az ő törvénysértéseiknek is erélyesen ellene állván, azoknak egyelőre véget vetett; utóbb természetesen a római adóbérlőkkel a régi nyomorúság ismét visszatért, mint az Ciceronak testvéréhez Quintushoz írt leveléből kiviláglik, a ki 694-ben ázsiai propraetor vala. ³⁾

Ha pedig valaki nála panaszt emelt, akár a római kereskedők, akár pedig az állami bérlők ellen, derék, megvesztegethetlen férfiakat ada bírának; és ugyan, hogy még látszata se legyen a megvesztegethetőségnek, nem Rómából oda ment egyéneket, hanem ázsiaiakat. Ily hasznosan tüntette ki baráti köréből is tartományi igazgatással azokat, a kik mások felett rendíthetlen becsületességűek voltak. ⁴⁾ És ha e bírák a vámbérlőket elítélték, a birságot és az elégtételt a megkárosítottak részére kérlelhetetlenül behajtották; sőt az állami bérlőket, ha magokat méltatlanul viselték, fogságba is helyeztette. Így halálra ítélt egy rabszolgát, ki talán első ügynök volt; és midőn ez urával a szabadonbocsátásért bizonyos összegben egyezkedett, gyors intézkedése által kivitte, hogy az a kiszabott halálbüntetéssel sujtattott. S a tanács Scaevola minden eljárását helyeselte.

Mily nagy feltűnést okozott Scaevola edictumával, kitünik abból, hogy Cicero még 704-ben, tehát 44 évvel később is, azt írja, miszerint a jogszolgáltatásnak ama programmjából ő maga is kölcsönzött némit saját tartománya,

¹⁾ Cic. div. in Caec. 17, 57; in Verr. 3, 90, 209. Magna est auctoritas et tanta, ut etiam delicti suspicionem tegere possit. Non habes ex hominibus ullum auctorem istius aestimationis. ²⁾ Mommsen i. m. V. k. 280, 281. I. ³⁾ Cic. ad Quint. frat. 1, 1; 11, 32. ⁴⁾ Cic. in Verr. 2, 13, 34. Selecti e conventu aut propositi ex negotiatoribus indices nulli, haec copia, quam dico, iudicium, cohors, non Q. Scaevolae, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris.

Sicilia számára. ¹⁾ Bibulus, Syria helytartója pedig az ő ázsiai edictumát küldötte el neki: és Cicero — egy formának kivételével, mely a lovagrendnek, hová Cicero is tartozott, sokat árthatott volna — azt teljesen elfogadta.

A jelzett hivatalviseléssel Scaevola az ázsiaiaknak elvesztett barátságát rövid idő alatt a római nép számára ismét megnyerte. Valerius Maximus e tartományi kormányzást különösen kiemeli; ez volt egyik alapoka ama dicsőségnek, melyet Scaevola hajthatatlan becsületessége következtében méltán élvezett. Scaevola ugyanis oly nagy jellemtisztaság- és erélylyel (tam sancte et tam fortiter) kormányzott, miszerint a tanács ettől fogva az Ázsia helytartóinak adott utasításba beletette, hogy Scaevola kormányzati elveit kövessék, szóval: őt példányul állította fel. Az ázsiaiak a magok részéről Scaevola emlékéért évenként külön ünneppel, a Muciaival ünnepelték meg. ²⁾ És ez ünnep oly kedves volt előttök, hogy maga Mithridates is, midőn a rómaiaktól az egész tartományt elvette, e jeles rómainak tiszteletére szentelt napot számokra meghagyta: ³⁾ sőt a muciusi név később a keletieknél még ajánlásul is szolgált. ⁴⁾

Mint praetori helytartó komoly és elijesztő példát nyújtott idősb barátjával P. Rutilius Rufusszal. Különbséget nem téve előkelők és alacsony származásúak között, elfogadott minden panaszt. A bebizonyodott kártételekért teljes pénzbeli kárpótlást adatott; sőt midőn az állami bérlők legkiélemlenebb ügynökei közül néhányra főbenjáró bűnök elkövetése rábizonyított: ezeket, nem hajtva semmi megvesztegetési ajánlatra, halálra ítélte. Igaz, nem is gazdagodott meg oly módon, mint a becsülettel mit sem törődők, csakhogy csalás és igazságtalanság nélkül aratott sikere valódiabb és tisztább gyönyört szerzett neki. Azt tartotta, hogy inkább veszítsen mindent, csak jellemét tartsa meg. Mert a jellem magában véve is vagyoni, s ha a tisztalelkű ember bátran halad előre a maga útján, a sikert előbb-utóbb eléri, s mellette megnyeri a legmagasztosabb jutalmat, a tiszta öntudatot. Egész élete azon elv megtestesítéséből állott, mely szerint a társadalom irányadó s közhasznót előmozdító férfainak nem kell szükségképen gazdagoknak lenniök; de szükség, hogy jellemök tiszta, szennynélküli, tapasztaltságuk kipróbált s erkölcsi életök tündöklő legyen.

Scaevola erélyes föllépése miatt — érthetőleg — a római lovagok gyűlöletét vonta magára, kik őt gyalázzal illették, midőn 9 hónap múlva —

¹⁾ Cic. ad Att. 6, 1, 15. De Bibuli edicto nihil novi praeter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum, ego tamen habeo tectiorem, ex Q. Mucii P. F. edicto Asiatico. ²⁾ De romana republica, ad explicandos scriptores antiquos, auctore J. Cantileo, Venetiis, 1768, 288. I. ³⁾ Cic. in Verr. 2, 10, 27; 2, 21, 51. Mithridates in Asia, cum eam provinciam totam occupasset, Mucia non sustulit. Hostis immanis, honorem hominis, deorum religione consecratum, violare noluit. ⁴⁾ Cic. de inv. 2, 9, 28.

a nélkül, hogy az államnak sok költséget okozott volna — visszatért Rómába. Mivel azonban az előkelő és hatalmas államférfit megtámadni nem merték, ártottak Scaevola legatusának s legbizalmasabb emberének Rutiliusnak. Bizonyos Apicius ugyanis 661-ben a még mindig lovagrendiekből álló esküdt-szék előtt vádolta őt, hogy zsarolásokat követett el Ázsiában. A vád már magában semmivé lett Apiciusnak elvetemedettsége folytán; a lovagok azonban nem szalasztották el a kedvező alkalmat a consularis megalázására, a kit családi összeköttetések nem, csak érdemei s elismert becsületessége védelmeztek. Scaevola, Rutilius kívánatára csak az egyszerű tényállást bocsátotta előre. ¹⁾ A fővédelmet maga vitte Rutilius. Röviden, egyszerűen és a tárgytól el nem térve védelmezte magát. Hiszen bármely védelem is kevés biztosítékot nyújtott volna a lovagokból álló esküdt-szék előtt. S egyébként is Rutilius megvetve az álékesszólás eszközeit, a gyászruhát és könyhullatást, nem tette le senatori jelvényeit, nem vetette magát az esküdtek lábai elé, nem karolta át térdeiket, nem terjesztette feléjük kezeit. ²⁾ Ily eljárást Rutilius lealázónak s gyalázatosnak tartott; a *suoverain* tőke-pénzesektől megtagadta a kívánt hódolatot. Erre vonatkoznak *Martialis* sorai: ³⁾

„Si Romana forent haec Socratis ora: fuissent
Publius in septis qualia Rufus habet.“

Büntetése javainak elvételében és számkivetésben állott. ⁴⁾ *Multos illustrat fortuna, dum vexat.* Mily alaptalan volt elítéltetése, kitűnik abból, miszerint egész vagyonának összege sem rugott annyira, a mennyit az ítélet szerint Ázsiában szerzett s hazavitt; a mely vagyona pedig otthon volt, arról bebizonyíthatta, hogy azt igazságos és törvényes módon szerezte.

Az ítélet kínos feltünést okozott egész Rómában. Cicero írja, hogy az állam alapján látszott ingadozni. ⁵⁾ Az általános hangulat inkább a bírakat és az államot ítélte el, mint Rutiliust. *Asconius* szerint e lovagrendi ítélet után senki sem érezte magát biztonságban. *Florus*, Rutilius elítéltetését a lovagok vereségének nevezi a *senatus* méltósága ellen. *Velleius* írja, hogy Rutilius, a jóban minden időknél példányképe, Róma hangos zokogása között elítéltetett. ⁶⁾ Rutilius *Mitylenebe* ment számkivetésbe, Ázsiának

¹⁾ Cic. de or. 1, 53, 229. Dixit causam illam quadam ex parte Q. Mucius, more suo, nullo apparatu, pure et dilucide. — Brut. 30. 115. Qui quamquam innocentissimus in iudicium vocatus esset, dixit ipse pro se et pauca C. Cotta; Q. Mucius enucleate ille quidem et polite, ut solebat. ²⁾ V. ö. Lhomond-Holzer: *Urbis Romae viri illustres*. LIII. P. R. R. Innocentia fretus, non senatoris insignia deposuit, non obsoletam vestem induit, iudicibus non supplicavit. ³⁾ *Martial.* 10, 99. ⁴⁾ Tac. Ann. 4, 48. Liv. epit. 70. Damnatus in exilium missus est. ⁵⁾ Cic. Brut. 30, 115. Quo indicio convulsam penitus scimus esse rempublicam. ⁶⁾ Cic. pro Scauro 1, 2; in Pisonem 39, 95. Quintil. 5, 2, 4; Flor. 3, 17. Senatus exitio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus maiestatis amiserat. Vellej. Pat. 2, 13, 2. maximo cum gemitu civitatis.

ugyanazon városába, a melyet állítólag maga fosztott ki. A fogadtatás, a melyben ott részesült, inkább a győzőéhez hasonlított, mint a száműzöttéhez. ¹⁾ A tartomány valamennyi községe által üdvözlő küldöttségekkel fogadtatott. Itt élt ünnepeztetve, az irodalomnak szentelvén hátralevő napjait. A mithridatesi háború alkalmával Smyrnába vonult. Ott élt azután egész haláláig. Scaevola megosztotta vele vagyonát, a büszke Smyrna pedig polgárjoggal tisztelte meg. ²⁾ E szégyenletes eset az igazságtalan ítéletek közt ugyan a legkiáltóbb volt, de nem az egyetlen. „Rutilii innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset iniuriam, cum violata est, effulsit.“ ³⁾

Midőn a Sulla-párt jutott a kormányra, Rutilius visszamehetett volna veszély nélkül Rómába; de ő nem akart a birói ítélet ellen cselekedni. Erre vonatkoznak Ovidius ⁴⁾ sorai:

„Et grave magnanimi robur mirare Rutili
Non usi redivus conditione dati.“

Q. Scaevola és P. Rutilius életében is bebizonyodik az, hogy csak ki a sokasággal rokon, csak kinek még érintéspontja maradt a tömeggel, hathat s boldogulhat. A ki a zajgó csoport előítéleteinek meghajolni, szenvedélyeinek hizelegni nem tud, attól a tömeg — mint szél bércek előtt — elfordul. Állj magasan s parányinak fognak hirdetni; ereszkedjél le hozzájuk s sárba vonnak; legyenek nagy eszméid — balgának; legyen szíved — higvelejűnek mondanak; vezesd győzedelemhez s gyűlölnék sebeikért; adj nekik egy nagy igazságot s átkoznak, hogy elvevél csalódásaikat. Mert Eötvös br. szerint minden vétek elengedtetik a világon, csak az nem, hogy a tömegnél nagyobb valál.

De térjünk vissza Q. Scaevolához. Miként atyja és nagybátyja, úgy ő is pontifex maximus-szá lón. Ezen állása elég alkalmat adott neki, hogy alapos jogi ismereteit értékesíthesse, melyhez nagy ékesszólás járult. ⁵⁾

E téren Scaevola és L. Crassus, a két consularis, kik a hivatalok rangfokozatait együtt élték át, a „causa Curiana“ név alatt elhíresült peres ügyben, a centumvírek örökségi törvényszéke előtt, egymással ellenkező nézetten voltak. A peres ügy bizonyos M. Curiusnak örökségi panasza vala M. Coponius ellen. Az ügy tárgyalásánál Crassus a panaszos mellett beszélt, Scaevola a vádlott érdekében. Cicero szerint mindkettő választékosan és erő-

¹⁾ Val. Max. 2, 10, 5. ²⁾ Cic. pro Balbo 11, 28. Publ. Rutilio solum Smyrnae vidimus accidisse. Tac. Ann. 4, 43. Probatum P. Rutilii exemplum; namque eum legibus pulsum civem sibi Zmyrnaei addiderant. ³⁾ Lhomond-Holzer: Urbis Romae viri illustr. LIII. P. R. R. ⁴⁾ Ovid. epp. ex ponto 1, 3, 63. ⁵⁾ Cic. pro Caecin. 18, 53. Brut. 52, 194. Quis ex populo, cum Q. Scaevolam pro M. Coponio dicentem audiret in causa, quidquam politius aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut posse fieri putaret. Cic. de or. 1, 57, 243.

teljjel beszélt. Scaevola beszédében az éles elme, tanultság, tapasztaltság, szónoki jelességei kíséretében röviden, tömötten s finoman nyilvánult. Crassus beszéde inkább szellemes, majd komoly, vidám és gunyos, példák és szófordulatban gazdag, majd ismét logikailag bizonyító és meggyőző volt.

A panasz jóváhagyatott. Scaevola ez alkalommal legyőzeték. Az ügy tárgyalása azonban 661-re halasztatott s pedig joggal. Mindkettő ugyanis consularis volt s hozzá még Scaevola 660-ban Ázsiában proconsul. Egyébiránt Cicero megjegyzi, hogy az ügy Scaevola másodszori föllépte előtt nemsokára befejeztetett.

A dolog rendkívüli feltűnést keltett. Crassus maga mondja Cicerónál, ¹⁾ hogy az emberek özönlöttek Scaevola előadására, s ők is bizonyos feszültséggel hallgatták azt. Ugyancsak Crassus Scaevolát éleselműjűnek, szellemesnek, beszédében finomság és csin által kitűnőnek, a polgárjogra vonatkozással pedig az állam legtanultabb férfiának nevezi. A dolgok nagyítása, a kifejtés kibővítése és felékesítése ugyan nem az ő tere volt, de szónoki éles látását és finom érzékét tekintetbe kellett venni bárkinek. Scaevola nem tartozott azon talentumok közé, a kik a pathos magas saruit, a szinpadi feszes jelmezt, a hangzatos kifejezések és szóarabeszkek czirádáit kedvelik; nem is az által aratá a köztetszést, hogy a hallgatók meggyőződését észrevétlenül leigázni, megnyerni, kitisztítani, fölvilágosítani, állhatatossá s engedelmessé tenni tudta volna; hanem államférfiúi sasszemével, a hadvezér hideg számításával s a lángész inspirációjával rögtön észrevéve az ellenfél leggyöngébb helyzetét; s ekkor szónoklata egyszerűsége által meglepő s a tiszta igazság kristályvilága miatt ellenállhatatlan volt. Már pedig a törvényszéki szónokra nézve ugyan mi nagyobb dicséret, mint a gondolatok világossága, a dolgoknak egyszerű, kitűnő előadása s minden ékesszólás kerülése. Crassus egyik törvényszéki beszédében Scaevolát az atyjáról rászállott jog buzgó védőjének nevezi, a ki a jogért akként küzd, mintha az atyjától hátrahagyott öröksége volna. „Paterni iuris defensor et quasi patrimonii propugnator sui.“ ²⁾

Q. Scaevolának főtevékenységét mégis főpapsága vette igénybe; azért később kiváltképen pontifex czimmal: Q. M. P. M. szokott neveztetni: megkülönböztetésül a hasonló nevű augurtól. Már az első plebeiusi pontifex maximus, Ti. Coruncanius ³⁾ föllépése óta — kis mértékben már előbb is — azon szokás volt, hogy a jogvéleményre szorultak ezen államhivatalnokhoz fordultak, a ki azután a tanácsot ingyen adta. A mint Scaevola e magas tisztséget elnyerte, a nép seregesen tódult lakására. Cicero elbeszélése szerint Scaevolának előcsarnoka tömve volt ily emberekkel, a kik ajtaján be s

¹⁾ Cic. u. ott. *Frequens te audivi atque affui.* ²⁾ Cic. de or. 1, 57, 244. ³⁾ Liv. epit. 18. Lauge: Röm. Altert. Berlin, 1863, I. 322.

kijártak: köztök néha az állam legelső emberei is. És igen ronsolt egészségének és magas életkorának daczára Scaevola ezen jogvéleményadásoktól nem riadt vissza. De ilyenkor keményebb feleletet is adhatott, a mint ezt a következő eset is bizonyítja. A tekintélyes Servius Sulpicius, már akkor első szónoka Rómának, hozzá menvén, véleményét kérte ki bizonyos ügyben. Mivel azonban Scaevola feleletét egyszeri előadása után nem értette meg, még egyszer kérdezte őt; de Serv. ismét nem fogta fel a dolgot. Ekkor Scaevola, a ki csak plebeiusi volt, felindultan felelé, hogy az mégis különös szégyen egy patricius, nemes és törvényszéki szónokra nézve, ha a jogból, mely fölött beszédet tart, oly keveset ért. S ezt Servius annyira szívére vette, hogy ez órától fogva elkezdé a polgárjogot komolyan tanulni s ügyek-vését a legszebb eredmény koronázta. ¹⁾

A papi collegium fölötti felügyeletben és a sacralis jog kiszolgáltatásában Scaevola komoly és szigorú vala. Azon nézetben volt, miszerint azon praetor, ki a szent napon valamely jogügy-, vagy pertárgyalásban tudva közreműködik, ezen vétségtől nem tisztítható meg. ²⁾ Cicero őt és Coruncanium ellentétbe helyezi Epicurussal, ki a vallást alapjában elvetette. ³⁾ De a mennyire szemmel tartotta az előirt rendszabályokat, oly annyira szabad-elvű volt annak felfogásában; kijelenté ugyanis, hogy a szent napokra való gondolás nélkül mindent tehet az ember, a mi kár nélkül el nem hagyható. ⁴⁾

Különös emléke maradt fenn az eskü meghatározása által, mely róla mucianusinak neveztetett. Ha ugyanis egy római polgár valamely másik — addig szabad polgárt akart örökbefogadni, annak a régi polgárok összegyűlt tanácsa előtt esküt kellett tennie, hogy az örökbefogadást nem nyereség végett kívánta. A pontifex maximus ezen esküt megszüntette és ennek szószertinti értelményét századokra megerősítette. ⁵⁾

Mint etymologus természetesen nem volt nagyobb kortársainál, s azért nem vehetjük egészen szigorúan, hogy czímét: „pontifex“, posse és facere-től származtatta. ⁶⁾

¹⁾ Cic. de or. 1, 45. Est sine dubio domus iuriconsulti totius oraculum civitatis. Testis est huiusce Q. Mucii ianua et vestibulum, quod in eius infirmissima valetudine, affectaque iam aetate, maxima quotidie frequentia civium, ac summorum hominum splendore celebratur.

²⁾ Varro L. L. VI. §. 30., ha az ismert három ünnepi szólásformát: do, dico, addico kimondta.

³⁾ Cic. de nat. deor. 1, 41, 115. ⁴⁾ Macrob. sat. 1, 16, 11. ⁵⁾ Gell. 5, 19, 6. ⁶⁾ Pontifex, nem a pons sublicius-tól származik; nem is poti-fex = posse és facere-től; de a quinq-ufices = πεμπτύκιες = pompe-fices-től sem; ámbár a számtan tanítása a pontifex-ek tisztéhez tartozott; hanem p. valószínűleg a pons = ösvény, gyalogút jelentménnyel függ össze (Pfad, πῆδος, πόντος, pons, pontifex); mivel a sacralis jelentményben fontos utakat a papok menete alkalmával főleg ő rendezte. V. ö. Lange: Röm. Altert. I. 319. l. Wilkins A. S. szerint a város és az állam egyéb része közt a közlekedésre kellett ügyelniök. V. ö. Wilkins: Római régiségek. Ford. Dr. Keleti V. Budapest, 1881. 95. l.

Scaevola magánéletéről kevés adatunk van. Ő tényleg a nyilvánosság embere volt. Cicero elbeszéli, hogy egyszer alkut kötött oly falusi jószággal fölött, melyet még közelebb nem látott. Kivánta tehát, hogy az eladó műtassa meg neki azt. A mint ez megtörtént, Scaevola megjegyzé, hogy a fekvőség jutányos s a vételárhoz még több ezer denárt adott.

Mint gazda nem volt kiváló. Plinius és Columella például hozzák feljóságát a földek és gazdasági épületek aránytalanságára; az utóbbiak ugyanis az előbbieket jövedelméhez képest igen kicsinyek voltak.

Scaevola emléke az utóvilág számára leginkább tanítványai és iratai által maradt fenn. Az elsőknek sorába helyezi magát Cicero is, miután előbbi tanítója Scaevola augur meghalt. Az akkor körülbelöl 17 éves ifjú lelkesüléssel volt eltelve mesterének elmeélessége s tapasztalatainak gazdagsága iránt. Az egyedülinek nevezi őt az államban, a ki épen oly kitünőszellem, mind jelleme által. Összehasonlítja őt atyjával P. Scaevolával és azt mondja róla, hogy ő nemcsak jogász volt, mint atyja Scaevola, hanem szónok is; de mint szónok nem lépett fel a törvényszék előtt, ¹⁾ míg a polgárjogot nem ismerte: a mi talán erős czélzás Servius Sulpiciusra, ²⁾ a ki Q. Mucius művéhez megjegyzéseket irt. Pomponius beszél még Scaevola más tanítványairól is, a kik között utóbb jelentékeny jogászokat találunk, mint: C. Aquilius Gallust, ³⁾ L. Lucilius Balbust, S. Papiriust, T. Juventiust. ⁴⁾

Az ó-korban számos kiadott beszéde is volt Scaevolának, de ezek később elvesztek. Cicero bennök a nyelv szépségét dicséri. ⁵⁾

Jogi munkái közt van egy kis kézikönyv, melynek czime: liber ὄρων, azaz: liber singularis definitionum, mely az akkori jogtudomány jellegének megfelelőleg, részint rövid jogszabályokat, részint pedig a forgalmi élet és törvények gyakrabban használt szavainak értelmezését adja, és akkor használatos rövid, gyakorlati tételeket helyez egyszerűen egymás mellé. E munkája a későbbi alapvonalok, átnézetek és szabálykönyveknek lett mintájává és egyúttal a legrégebb jogtani munka, melyből Justinianus pandektáiban négy töredék ránk jutott. ⁶⁾

Azonban, habár Manilius és P. Scaevola tudományos megállapító is a polgári jognak, sajátképeni jogrendszerről még nálok szó lehetett. Crassus, a ki Mucianusnak neveztetett, megígérte ugyan, hogy a darabokban szétszórt jogi anyagot rendezi és művésziesen osztályozza: de nem jutott oda; a munka a mi Q. Scaevolánknak lón fentartva. Acron, Horatius magya-

¹⁾ Cic. de or. 1, 37, 170. Puto Q. Sc. non ante causas amicorum tractare atque agere coepisse, quam ius civile didicisset. ²⁾ Cic. de leg. 1, 19, 47; 2, 21, 52. ³⁾ Cic. pro Caecin. 27, 77. ⁴⁾ Cic. Brut. 48, 178. T. Juventius magna cum iuris civilis intelligentia. ⁵⁾ Cic. Brut. 44, 163. Scaevolae dicendi elegantiam satis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam. ⁶⁾ V. ö. Dr. Hoffmann: Római jogtörtén. 207. l. s a jegyzetet.

rázója, teljes joggal nevezi őt a régiek első jogi írójának. ¹⁾ Scaevola ugyanis „libri 18 iuris civilis“ című munkája által a ius civile megállapítója és befejezője, minthogy abban adatott először átfogó, egységes és tagolt rendszer az annakelőtte divatozó törvénytárgyalás helyett. E munkának hatása — Hoffmann dr. szerint — nem szorított csupán szerzőjének élettartamára, hanem tartós volt és elhatározóvá lett a későbbi civiljogi rendszerekre is, miről a századokkal utóbb élt jogászok részéről való gondos figyelembevétel és idézés teszen tanúságot. ²⁾

Igy Pomponius, egyike a legnevezetesebb jogtudósoknak, a Kr. u. második században, Hadrianus halála után, magyarázatot írt hozzá ³⁾ legalább 39 könyvben. Laelius Felix, a hadrianusi kornak egyik jogásza, több könyvből álló munkát írt felőle. ⁴⁾ Ugy látszik, hogy Gaius, a nagy jogtanár, szintén értelmezte. ⁵⁾ Már Servius Sulpicius kritikái megjegyzéseket írt a könyvhez, a melyek azonban, úgy látszik, kevesebb méltánylásra találtak, mint a kritikái író maga. ⁶⁾ Ezenkívül a rómaiak jogtudósainak legkiválóbbjai Scaevolát mint tekintélyt idézik; így: Labeo, Celsus, Venuleius, Javolenus, Gaius, Julianus, Paulus, Ulpianus, Papinianus; így továbbá Gellius, a ki Scaevolát a régi jog bölcs mesterének nevezi; ⁷⁾ a tudós Varro, ⁸⁾ Plinius, ⁹⁾ a nyelvész Festus stb., nem említve Cicerót, ki igen sokszor hivatkozik rá. Végre azon jogtudományi tankönyvben is, melyet Justinian császár 530-ban a jogiskolák számára készíttetett, Scaevola mint nagy tekintély említették fel.

Scaevola azonban elődeitől nem különbözik oly lényegesen, mint azt Pomponius gyanítja. Ő is rendszeres összeállításának daczára, sokkal inkább casuistikus, mint systematikus. Nyelvezetét Julianus a domitianusi kor nyelvezetével ellentétbe helyezi kiváló egyszerűsége miatt. ¹⁰⁾ Főlelmitjük még Gellius után, ¹¹⁾ hogy Scaevola utór után accusativust használ így: uti aliquid ad aliquid.

A mi műveinek tartalmát illeti, azokból szabadabb szellem sugárzik ki. A régi tizenkéttáblás törvénynek szószerinti értelmén kívül szellemét is széles körű felfogással értelmezi: a mi sok volt oly időben, a melyben még Cicero tudósítása szerint ezen tételeknek könyv nélkül tudására tanították a gyermekeket is az iskolában.

Vannak időszakok a nemzetek életében, melyekben a tudomány vagy művészet egy hatalmas ember, vagy lelkesült nemzet pártolása által mintegy mesterségesen növeltetik. Augustus kiterjeszti pártoló kezeit, s a római

¹⁾ Acron ad Hor. ep. 2, 2, 87. ²⁾ Hoffmann u. ott. ³⁾ Bernhardy: Grundr. d. röm. Liter. 963. l. Pomp. 41. Ius civile primus Scaev. constituit, generatim in libros decem et octo redigendo. ⁴⁾ Gell. 15, 27. 1. — ⁵⁾ Gai. I. §. 188. így szól: libri, quos ex Q. Mucio fecimus. — ⁶⁾ Gell. 4, 1, 20. ⁷⁾ Gell. Noct. Attic. III. 12; IV. 1, 16. s. köv. ⁸⁾ Varro de lingv. lat. VII. 105. ⁹⁾ Plin. hist. nat. 13, 14, 15. f. ¹⁰⁾ Juv. sat. I. 154. ¹¹⁾ Gell. VI. VII. 15, 2.

költészet arany százada kezdődik; a Medicik megnyitják házaikat, s az olasz művészet tetőpontra hág; XIV. Lajos trónja mellé nagy elméket kíván, s az elmék, mintha a hatalmasnak minden hódolna, feltámadnak. De vajjon Q. Scaevola is ily körülmények között kezdé-e a jogtudomány terén való buzgólkodást? Bizonyára Marius és Sulla időszakában alig várhatott mást a közelismerésnél.

Az érdemek különféle útai vannak. Scaevola a jogtudomány virágzásának feltételeit segíté megteremteni. Maga ugyan azt kifelésre még nem juttathatá: de lépcső vala, a melyen utódai magasabbra hághattak s a szerencsésebb nemzedék tetőre jutott.

Szent Agoston is Scaevolát rendkívül tanult pontifexnek nevezi. ¹⁾

Derült jelenetek sem hiányzanak Scaevola irataiban, mint ezek Gellius tanúságtételeiből kivilágnak. ²⁾ Az élet komolysága és a foglalkozások terhe ugyanis nem akadályozhaták meg Scaevola jó humorának időnkinti nyilvánulását. S mégis épen e komolyságának kelle egész rettentőségében ellene föllépnie!

Már 668-ban, Marius eltakarításának alkalmával, C. Fimbria bujtogatására, egy merényletet intéztek ellene, melyből azonban Scaevola egy sebbel kimenekült s ez utóbbiból is szerencsésen kigyógyult. S még Fimbria azon bámult, hogy a dőfés nem mélyebben érte őt! ³⁾

A polgárháború borzalmai közt elérkezett végre a 672-ik év. Mialatt C. Marius, a nagy hadvezér fia és ezen évi consul, Sulla által Sacriportusnál megveretve, magát elsánczolta: párthive Damasippus praetor, az ő ösztönzésére összehívá a tanácsot Rómában a curia Hostiliába. A mint a tanácsosok összegyűlve valának, Damasippus és emberei gyilokkal nyomulának mindazok ellen, a kik gyanúban voltak, hogy a Sulla-párttal tartanak. Ama curiában érte el a halál a legjobb polgároknak egész sorát, közöttök a volt aedilist, Antistiust, Carbót, a volt praetort és futásban, még az ajtónál, L. Domitius consularist. ⁴⁾ Scaevola a pontifex maximus méltóságával ment a küzdők elé, hogy a további vérontást megakadályozza; de őt sem kimélték. A közeli Vesta templomába menekült; ⁵⁾ azonban előcsarnokában egy tördőfést kapott. Fáradtságosan, ingadozó léptekkel vánszorgott még

¹⁾ Augustin. de civ. Dei 4, 27. Relatum est in litteras, doctissimum pontificem disputasse.

²⁾ Gell. III. 2, 12. ³⁾ Cic. pro Rosc. Am. 12, 33. ⁴⁾ Augustin. de civ. Dei 3, 28. Post Marii maioris caedes additae fuerant aliae graviores a Mario iuvene, atque Carbone, earumdem partium Marianarum, qui Sylla inminente... ipsam desperantes salutem, cuncta suis alienisque caedibus impleverunt. De ipsa curia, tamquam de carcere producebantur ad gladium. Liv. epit. 86. Q. Mucius Scaev. pont. max. fugiens in vestibulo aedis Vestae occisus est. ⁵⁾ Cic. de nat. deor. 3, 32, 80. Cur temperantiae prudentiaeque specimen, ante simulacrum Vestae, pontifex maximus est Q. Scaevola trucidatus.

az oltárig, melyen az örök tűz égett; azt véres kezeivel átölelte s aztán ... megtörtek szemei.

A hóhérszolgák a megölteknek testébe vágták gyilkos eszközeiket. És a sokaság néma borzalommal szemlélte, midőn a terrorismus ezen utolsó áldozatainak az útczákon áthurezolt holttesteit a folyóba vetették. ¹⁾

Igy halt meg körülbelül 58 éves korában azon férfiú, a kit Appianus a jog legfőbb papjának, kit Velleius a sacralis és emberi jog leghíresebb megállapítójának s kit Cicero kora legkeresettebb jogvéleményezőjének, legékesebben szóló jogvédének és legelső jogtanítójának neveznek. ²⁾ Sirját ugyan az irigység állhatta körül, jellemére szentelen hazudságokat koholhatott a rágalmazás: de a név dicső maradt, mint tenger közepett ama sziklák, melyeket a rájok csapdosó mocskos hullám csak tisztábbra mos.

Vannak egyének, kik tudják, mi a kötelesség. Vannak — habár kevesen — a kik csüggedetlenek, s mint őrtállók, soha sem hagyják el azt a helyet, a hová állítottak. Vannak, a kik nem az uralkodó pártrendszerek szolgálói, hanem a haza és társadalom közös javának emberei, kiknek csak egy talizmánjok van, mely a legtöbbször átsegíti őket a bajokon: a kötelességérzet. Vannak emberek, kiknek csak az a hivatásuk, hogy midőn nehéz pályájokon átfutnak, emberi természetünk egész nagyságát tüntessék fel. Ilyen volt Scaevola.

Cicero arról is tudósít, hogy Scaevola a veszélyt előre látta. Ily módon történendő halálát sejtette; kijelentette azonban, hogy inkább akar elvérzeni, mint fegyveres kézzel hazája ellen menni; így maradt ő a városban, midőn Sulla a Marius-pártiak ellen kivonult. ³⁾

A következő évben tartotta Cicero a forumon híres védbeszédét Roscius Amerinus érdekében, a melyben Scaevoláról így emlékezik meg: ⁴⁾ „Populus Romanus nihil vidit indignius, nisi eiusdem viri mortem, quae tantum potuit, ut omnes cives perdiderit et adfixerit, quos quia servare per compositionem volebat, ipse ab iis interemptus est. Scaevola vir sanctissimus atque ornatissimus nostrae civitatis, de cuius laude neque hic locus est, ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quam populus Romanus memoria retinet, diem Scaevola dixit, posteaquam comperit, cum posse vivere.“

Még szent Ágoston is, jelezvén azt, ⁵⁾ hogy majdnem a szent tűz is elfojtatott Scaevola vére alatt, kérdi: „Ugyan mi volt még a Marius-pártiak

¹⁾ Cic. pro Rosc. Am. 12, 33. ²⁾ Cic. de or. 1, 45; I. 39, 180. Q. Scaev. iuris peritorum eloquentissimus, eloquentium iuris peritissimus. Brut. 89. ³⁾ Cic. ad Att. 8, 3, 6. ⁴⁾ Cic. pro Rosc. Am. 12, 33. ⁵⁾ August. de civ. Dei, Venetiis, 1731, III., 28. Mucius Scaevola pontifex, quoniam nihil apud Romanos templo Vestae sanctius habebatur, aram ipsam amplexus, occisus est: ignemque illum, qui perpetua cura virginum semper ardebat, suo pene sanguine exstinxit.

előtt szent, ha egy tanácsos, egy pontifexet, egy Muciust és az oltárt sem kimélték; az oltárt, a melyen a monda szerint Róma története nyugodott.“ Lucanus, a költő, Scaevola halálát így éneklé meg: ¹⁾)

„Te quoque neglectum violatae, Scaevola, Vestae
Ante ipsum penetrabile deae, semperque calentes
Mactavere focos: parvum sed fessa senectus
Sanguinis effudit iugulo, flammisque pepercit.“

Igy halt meg a római jogtudománynak fényes képviselője, a római ó-kornak igen kedves alakja, az ép oly alaposan mint sokoldalúan képzett jogász; a ki a jognak szentelte életét mint ügyvéd, jogvéleményező, tanító és író, s a ki a mellett távol minden fenhéjazástól, hajthatatlan becsületes tisztán őszinte volt. Scaevola jól eltöltött életénél s tisztán megőrzött jelleménél drágább örökséget nem hagyhatott az utókorra. Szép, bátorító élet volt az övé, a mely követésre buzdítja az egymás után támadó nemzedékek becsületes munkásait. Élete a legtisztább folyam, mely hiven tükrözi vissza az eget, és csalás játékai nélkül mutatja fel, mit fenekén rejt. Emlékezete a tett becsével hálánkat s az erény érdemével méltató figyelmünket teljes mértékben megérdemli.

* * *

Ily jellemek bizonyára méltók arra, hogy a tanuló ifjúságnak mint példányképek magasztaltassanak. Élő vagy már elhalt nagy emberek méltánylása természetszerűleg kisebb vagy nagyobb mértékben azok utánzására buzdít. A történelem telve van oly példákkal, melyek kétségbevonhatlanul igazolják, hogy egyik jellem utánozza a másikat s a nagy férfiak irányához, modorához s lángeszéhez képest idomúl. Hősök, államférfiak, szónokok, költők, tudósok, művészek — öntudatlanul bár — többé kevésbé vettek át egyetmást az előtők élő, s utánzásul kitézött jeles egyének életéből. Ily férfiak tetteiben és jellemében követendő példát s örök tanúságot találnak mindazok, a kik életüket a közügyeknek s embertársaik boldogítására szentelik. Jelenünk a múltban gyökerezik. A jelenkor gyermeke olyan, mint valami gyümölcs, mely a múlt századokról átszállott mivelődési eszközök behatása folytán képződik s juthat el teljes érettségre. Miként a tenger hullámain hanyatott hajónak irányul szolgál a világító torony fénypontja, hogy a veszélyteljes szirteket és elragadó örvényeket kikerülje; épen oly tündöklő vezérfonal az emberiség küzdelmes életpályáján a való és fontos események elbeszélése, a történelem: ragyogó szövétnekével ez is fényt áraszt a multak sötét világra, megjelöli ama végzetes szirteket, melyeken

¹⁾) Lucan. bell. civ. 2, 126.

az emberiség küzdelmei és reményei hajótörést szenvedtek s kijelöli azon utat, melyen haladni kell, ha biztosan célhoz akar jutni. Hiszen a cél, a munka egy és örök, csak a munkások változnak. A fáradt pihenni megy s helyét más foglalja el; de a pálya jutalma el nem vész: a nemes, nagy tettek kamatoznak, gyümölcsöznek az időben. Shakespearevel szólva: a nemesnek áldásos hatása évszázadokra kihat. Nagy polgári erények nemcsak Olympos árnyéka alatt, vagy a héthalmú város falai között találnak helyet, hanem Hellas és Róma lehet minden hely, a hol az emberek hazájokat szeretik s a hol nemes tulajdonok jellemzik a polgárokat.

Igaz ugyan, hogy a Scaevolák a világtörténelem külső menetére elhátározó befolyást nem gyakoroltak, de azért a tanuló, a ki jogi pályára lép, méltán választhat ilyen előképeket. Az emberi nemnek — Eötvös br. szerint — nemcsak nagy tettekre, melyeknek következéseit mindenki észreveszi, de nagyszerű példákra is szüksége van, hogy a serdülő ivadék, maga előtt látva a férfiakat, kiknek követésére magát gyöngének érzi, fölfelé tekinteni, nemes célokért lelkesedni, nekik áldozni tanuljon. Az emberi törekvés-pálya göröngyös, hegyes-völgyes út. Fény és homály, ész és szenvedély szakadatlan küzdelme közt tör elő a fiatal szellem fejlődése, nem ritkán tévesztve célját, tévesztve ösvényeit, mint vándor akadályteljes úton. Ily férfiak azután tűzszlopokként fognak világítani előtte, ha férfi korában akadályok vagy veszélyek akarják visszariasztani pályáján. Ily emberek személyesíték eleitől fogva a világ erkölcsi erejét; ily férfiak a jó szándék ihletése s a bátorság gyámolítása mellett a társadalmi előhaladás oszlopaivá válhatnak.

Mig tehát ily példányképek egyrészt igen hasznos irányzásul s tükörrül szolgálnak, másrészt a kor, a melyből e képek vétettek, a jogtörténet első mozzanatain kívül, az újkori társadalom némely hibáinak javítószereit is magában foglalja. Egyik kor a másikkal mestere. A régi remekírók — Stuart Mill szerint — azonnemű erényeket tüntetik föl előttünk, a melyekben fogyatkozni kezdünk. Magasabb színvonalra helyezik az embert; nem valami szelidnek ugyan, de sokkal lángolóbb honfinak, nem annyira érzékenyek, mint inkább önuralommal rendelkezőnek mutatják; kevesebb erényt, de meglepőleg nagyobb mértékű egyéni erélyt tüntetnek fel; kevesebb kicsinyes jóságot, de több nagyságot, több nagyságérzetet, több olyas valomit, a mi arra irányul, hogy magasabb eszméket leheljen belénk arról: mire képes az ember.

A szellemi és anyagi viszonyoknak növekedő fejlődése, a tényeknek és adatoknak az emberi ismeret minden mezején naponként szaporodó mennyisége nem csonkíthatta ugyan a régi irodalomnak szellemi becsét, ész-, szív- s jellemképző azon behatását, melyet a humanistikus művelődés legkitünőbb művei mindaddig gyakorolnak az emberiségre, mig az a szépet, az igazat,

a nemest felfogni és érezni képes leend; de természetszerűleg megváltoztatta jelentőségek és befolyásuk mértékének azt az arányát, melyben előbbi századokban az akkori szellemi élet főelemeihez és eszközeihez állottak. Mindazonáltal még mindig mennyi érintkező pont található a régi remekírók művei s a mostani kor politikai és bölcsészeti érdekei között; mily gazdag változatosság tényekben, eszmékben, adatokban, külső és belső alaki tökélyekben jellemzi azokat! Már csak e tulajdonságoknak felismerése, átértékelése és értése mily összhangzatosan fejleszti az ifjú izlését és értelmét! Kinek lelke ne emelkednék nemesebb érzelmekre, nemesebb vágyakra, midőn az ó-kori emlékekben a férfias jellemerőnek azon öntudatos nyilatkozataira emlékszik, melyek tisztázva, bár el nem tagadva a szív fájdalmas sugallatát, vigasztalást és biztatást nyújtanak azon meggyőződés kíséretében, hogy: „miként az emberarczok, úgy azok ábrázolatai is elmúlok és veszendők; a szellem képe örökös, melyet nem idegen anyag és művészet, hanem tenerkölcseid által tarthatsz fenn és fejezhetsz ki.“¹⁾

Valóban az antik műveltség hagyományai s a kereszténységnek emberséget hirdető tanai fölemelő, nemesítő irányban hatnak egyes szellemekre. Az a szent lelkesülés, a mely a gyermeket Hellas s Róma nagy emlékeinél eltölti, a mely az ifjúnak bátorító, hazafiúi dalokat sugall: nem veszi ki egészen, él még a férfiban később is. Ez az, a mi őt erőssé, határozottá teszi, ha a tettek terére lép; e lelkesülésből eredt meggyőződés az, a mi szónoklatának ellenállhatlan varázserőt ad; ez az, a mi a sziveket magával ragadja, mint bérczi folyam, mely szikláról rohanva minden ellenállást legyőz. A ki az országos és közügyekre üdvös befolyást akar gyakorolni, annak a történelem, jogi tudományok s törvényeink ismerete mellett az újabb és régibb államférfiak tanulmányozása is szükséges.

Egyébiránt, a hol egy romlott kornak közepette a jellem ily nagyságai lépnek fel, azon példányképektől, bármely korhoz tartozzanak is, az általános emberi méltánylást nem lehet megtagadnunk. Míg valamely nemzet ily férfiakat számlálhat jelesei közé s kötelességérzetök átszármazik a nemzetet alkotó polgárok jellemébe, a jövő nem lehet kétségbeejtő. Ily kimagasló férfiak a legnemesebb előképek sorában századokig vezéresillag gyanánt tündökölnek. A Scaevoláknak a jogtudomány terén való gyakorlati tevékenységével avagy tudományos működésével kezdődik az elsőrangú világtörténelmi események ama műve, melynek eredményei az összeomlott remek óvilág hamvaiból a még most is folyamatban levő kor számára fenmaradtak.

¹⁾ Tac. Agr. 46.

I.

Adatok a főgymnasium történetéhez.1) **A tanárkar s az abban történt változás.**

A magyarországi kegyes tanítórend főtisztelendő kormánya Nagy Alajost Kolozsvárra, Keszthelyi Endrét Veszprémbe, Marecker xav. Ferenczet Mármaros-Szigetre s Kopcsányi Jakabot Privigyére helyezte át, ide pedig Budapestről Farkas Józsefet, Bauer Lénárdot, Kis-Szebenből Sárgai Antalt, Privigyéről Véber Antalt küldötte; s így a kecskeméti r. kath. főgymnasiumban mint tanárok működtek e tanévben:

1) **Polák Ede**, kegyes tanítórendi áldozár, tiszteleti kormánysegéd, szépműv. és bölcsészettudor, a kir. m. term. tudományi társulat rendes tagja, igazgató, rendes tanár; tanította a természettant a 7. és 8. osztályban hetenkinti 10 órában. — Tanárkodásának évszáma 42.

2) **Kutserik Sándor**, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár, kalocsai főszentszéki ülnök, koronával diszített arany-éremkereszt tulajdonosa; tanította a latin nyelvet a 6. és 7. osztályban hetenkinti 12 órában. — Tanárkodásának évszáma 53.

3) **Végh. kal. József**, kegyes tanítórendi áldozár, szépműv. és bölcsészettudor, rendes tanár, a 4. oszt. főnöke; tanította a latin nyelvet a 3. 4. és 5. osztályban hetenkinti 18 órában. — Tanárkodásának évszáma 41.

4) **Tóth Pál**, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár, a 7. oszt. főnöke; tanította a görög nyelvet a 6. 7., a magyar nyelvet a 3. s a történelmet a 7. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszám 24.

5) **Réti Márton**, kegyes tanítórendi áldozár, a k. m. term. tud. s a magy. történelmi társulat rendes tagja, tanár, a 3. oszt. főnöke, hitszónok, jegyző s az ifjúsági könyvtár őre; tanította a hittant a négy felső, a magyar nyelvet a 2., a német nyelvet 3. 6. s a szépírást az 1. 2. osztályban hetenkinti 18 órában. — Tanárkodásának évszáma 14.

6) **Farkas József**, kegyes tanítórendi áldozár, a rendi növendékek tanulmányi felügyelője, a budapesti philologiai társ. rendes tagja, rendes tanár; tanította a latin nyelvet a 8. s a magyar nyelvet a 7. osztályban hetenkinti 8 órában. — Tanárkodásának évszáma 14.

7) **Feld Vilmos**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, a k. magy. term. tud. társulat rendes tagja, a 2. oszt. főnöke, hitelemző; tanította a hittant a négy alsó, a mennyiségtant az 1. 2., a természetrajzot a 2. s a rajzoló mértant az 1. osztályban hetenkinti 20 órában. — Tanárkodásának évszáma 13.

8) **Kövessy Kálmán**, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár, a magy. történ. társulat rendes tagja, a 8. oszt. főnöke, a természettani szertár

őre; tanította a politikai s természettani földrajzot, mennyiségtant a 3., a történelmet a 4. 5. 6. 8. s a rajzoló mértant a 2. osztályban hetenkinti 20 órában. — Tanárkodásának évszáma 11.

9) **Lauch nep. János**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, a k. m. term. tud. társ. rendes tagja, a mennyiségtani szertár őre; tanította a német nyelvet a 4. 5., a mennyiségtant a 6. 7. 8. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 11.

10) **Balácsi József**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, a gymnasiumi könyvtár őre; tanította a latin nyelvet a 2., a gör. nyelvet a 8. s a ném. nyelvet a 7. 8. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 12.

11) **Sárgai Antal**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, az 1. oszt. főnöke; tanította a lat. s magy. nyelvet az 1., a mennyiségtant a 4. s 5. osztályban hetenkinti 19 órában. — Tanárkodásának évszáma 7.

12) **Véber Antal**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, a 6. oszt. főnöke, a vegytani szertár s a természetrajzi gyűjtemények őre; tanította a magy. nyelvet a 4., a földrajzot az 1. 2. s a természetrajzot az 1. 4. 5. s 6. osztályban hetenkinti 18 órában. — Tanárkodásának évszáma 7.

13) **Bauer Lénárd**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, az 5. oszt. főnöke; tanította a gör. nyelvet az 5., a magy. nyelvet az 5. 6. 8. s a bölcséleti előtant a 8. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 1.

14) **Pataky Imre**, világi, tanár, a rajziskolai tanszerek őre; tanította a rajzoló mértant a 3. és 4. osztályban hetenkinti 6., a szabadkézi rajzot a kegyes tanítórendi növendékpapoknál s a felgymnasiumi tanulóknál hetenkinti 2 órában. — Tanárkodásának évszáma 10.

15) **Szabados Géza**, világi, az ének- és a zeneiskolai tanszerek őre; tanította a műéneket és zenét mind a kezdőknél, mind a haladóknál hetenkinti 8 órában.

16) **Schindler Bernát**, világi, tanította a francia nyelvet úgy a kezdő, mint a haladó tanulóknál hetenkinti 2—2 órában.

17) **Zsigmond József**, világi, gazd. felső népiskolai s okl. tornatanító, a tornászatban gyakorolta a főgymnasium növendékeit hetenkinti 6 órában.

18) **Traun Gyula**, k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló szivességből tanította a gyorsírást hetenkinti 1 órában a haladott,

19) **Fludorovics ker. János**, k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló a haladó,

20) **Gombos László**, k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló a kezdő tanulóknál.

Irodalmi téren működtek: Farkas József és Polák Ede.

2) A tanév lefolyása alatt történtek.

Az 1880. évi augusztus hó 28-án tartatott meg az első tanári értekezlet, melyben a tantárgyak felosztása, az osztályfőnökök kijelölése, a tanórend megállapítása s a tananyag módszeres beosztása után főgymnasiumi jegyzővé Réti Márton tanár választatott. — Augusztus hó 29-én a tanulók összeírása kezdetett meg. Az 1880/81-ik tanév szeptember hó 1-én ünnepies „Veni Sancte“-vel nyitattott meg. Szeptember hó 2. és 3-án tartattak a pótló és javító vizsgálatok, 4-én pedig kezdődtek a rendes előadások. Szeptember hó 12-én nevezetes ünnepélye volt gymnasiumunknak; tanártestületünk legidősbje nt. Kucserik Sándor úr, ki három év előtt 50 éves tanárságának jubilaumát ünnepelte, a fenjelzett napon áldozárságának 50-ik évét tölté be, melynek szerencsés megüléséhez ő nagyméltóságának váczi megyés püspök úrnak áldását kérte ki; s azt a kegyelmes főpásztortól szép levél kíséretében meg is nyerte. Részt vettek az ünnepélyben váczi társházunk tagjai közül nt. Ruth ev. János kormánysegéd, Váry Gellért az újoncz-növendékek mestere s Kustár Ignác házai másodfőnök, kik a jubilaus áldozár aranymiséjénél segédkeztek is. Manuductor tisztjét ngs. és főtisztelendő Bogyó Pál, apát, esperes és kecskeméti plébános úr viselte; ugyanő mondott nagy hatású sz. beszédet is; a jelenvoltak áhítatát igen emelte a rendi növendékek által szabatosan elzengett négy hangú s magyar szövegű mise. Az épületes isteni tisztelet végén az aranymiséis áldozár szokásos áldásban részesíté pap- és rendtársait, az ifjúságot s a szép számmal megjelent hívőket. Az Úr házában végzetek után, kevés percz mulva, a tanártestület s a tanuló ifjúság élén az igazgató meleg szavakban üdvözlé a már két jubilaumot szerencsésen túlélte, érdemekben gazdag tanárt; azután Veszelyi Sándor, k. r. n. p. 8. oszt. tanuló szavalta el alkalmi költeményét; ezeket követték számos tisztelői s már különféle hivatalokban álló hálás tanítványai. Ugyanezen alkalomból ő eminentziája Haynald Lajos bibornok, kalocsai érsek úr Wildbad-Gasteinből s ő nagysága főtisztelendő Kalmár Endre tartományi rendfőnök s királyi tanácsos úr Budapestről írt emelkedett szellemű leveleikben tolmácsolták üdvölközéseiket az aranymiséis aggastyánnak. — Élje boldogul pihenési napjait!

Október hó 4-én, mint Ó cs. és apostoli kir. Fölségének magas nevenapján jelen volt a tanárkar s a tanuló ifjúság az anyateplomban tartott ünnepies isteni tiszteleten.

Október hó 17-én hirdettettek ki az 1880/81. tanévre kitűzött pályakérdések és jutalmak; a pályamunkák beadására határnapul aprilis hó 9-ike tüzetett ki.

Május hó 4-én kezdődtek a 8. oszt. tanulók évi vizsgálatai s május hó 11-éig tartottak.

Május hó 10-én jelen volt az ifjúság a tanárkar kíséretében ünnepies hálaadó isteni tiszteleten, mely az anyateplomban ő fensége Rudolf trónörökös esküvőjének alkalmából tartatott.

Május hó 12., 13. és 14-én reggeli és délutáni órákban tartattak az írásbeli érettségi vizsgálatok. Írásbeli dolgozatokul a főigazgatóság által ki voltak jelölve :

a) Magyarból: „Az életpálya helyes megválasztásának fontossága. (Életbölcseleti értekezés.)

Jelesen dolgozott: 12.
Jól: 9.
Elégségesen: 3.

b) Latinból magyarra: „Jam Tiberium . . . octavo et septuagesimo anno.“ (Tacitus Annal. Lib. VI. c. 56.)

Jelesen: 7.
Jól: 11.
Elégségesen: 6.

c) Magyarból latinra: „A keresztények üldöztetése Nero alatt“ cz. db. (Vagács-Schiebinger, Latin irályképző gyakorl. cz. k.)

Jelesen: 8.
Jól: 5.
Elégségesen: 11.

d) Görögből magyarra: „Zeusz beszéde az istenek gyűlésében.“ (Hom. II. VIII. é. 5—27. v.)

Jelesen: 13.
Jól: 8.
Elégségesen: 3.

e) Német nyelvből fordításra: „A haldokló mosolya.“ (Elbeszélés.) — Szabad dolgozatra: „Nicolaus Zrinyi's Heldentod.“ (Hist. Erzählung.)

Jelesen: 8.
Jól: 9.
Elégségesen: 7.

f) Mennyiségtanból:

1) Tevőleges egész számokban megfejtendő a következő egyenlet

$$3x + 2z = \frac{122 - 7y}{2}$$

$$\frac{11x - 145}{2} = 3z - 4y.$$

2) Meghatározandó azon körhasítvány területe, melynek középponti szöge $y = 66^\circ 30'$, megfelelő húrjának távolsága a kör középpontjától 40.25 m.

3) Egy fenyőfából készült gömb térfogata 523.6 \boxtimes dm. Ha ezen gömb

2 dm. távolságra középpontjától egy sikkal metszetik, meghatározandó az elvágott gömbszelet súlya, ha anyagának fajsúlya 0.5.

Jelesen: 6.

Jól: 13.

Elégségesen: 5.

Junius hó 4-én tartatott meg számos és díszes közönség részvéte mellett az iskolai ünnepély. Műsorozata volt:

I.

- 1) „Induló“ — Szabados Gézától. Előadta a főgymn. zenekara.
- 2) „Gyere csak“ — a la Polka. Férfinégyes. Énekre alkalmazta Szabados Géza. Előadta a főgymn. férfikara.
- 3) „Tetemre hívás“ — Aranytól. Szavalta Szarvassy Z. V. oszt. tanuló.
- 4) „Euryanthe“ című dalmű. C. M. Webertől. Zenekiséret mellett előadta a főgymn. énekkara.
- 5) „Világdivat“ — Jókaitól. Szavalta Battlay János VII. oszt. tanuló.
- 6) Magyar egyveleg“ — Szabados Gézától. Zenekiséret mellett előadta a főgymn. énekkara.

II.

- 1) „Nagy nyitány“ — Suppé F.-tól. Előadta a főgymn. zenekara.
- 2) „Év kezdetén“ — Aranytól. Szavalta Kecskeméti Zs. VIII. oszt. tanuló.
- 3) „Dal-csokor.“ — Férfinégyes. Szabados Gézától. Zenekiséret mellett előadta a főgymn. férfikara.
- 4) „Az utolsó alamizsna“ — Petőfitől. Szavalta Veszelyi S. k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló.
- 5) „Romeo és Julia“ című dalmű. Bellinitől. Ének- és zenére alkalmazta Szabados Géza. Zenekiséret mellett előadta a főgymn. énekkara.
- 6) „Dévajok.“ — Párbeszéd: Kálmán, Vigyázó, Gyula, Miksa s Endre közt. Előadták: Gallia Béla, Schindler Miksa II. oszt., Vajda János, Pap Szilárd és Relkovics Dusan I. oszt. tanulók.
- 7) „Pajkos deákok“ — Suppé F.-tól. Ének- és zenére alkalmazta Szabados Géza. Előadta a kis zenekar s a kezdők énekkara.
- 8) „Induló“ — („March de Lublin.“) Előadta a főgymn. zenekara.

Az ünnepély vége felé olvastatott a pályázatok eredményéről szóló jegyzőkönyv; ugyanakkor bontattak föl a pályadíjakat nyert tanulók jelzés levelei is.

Junius hó 8-án Ó Felségének, dicsően uralkodó apostoli királyunknak koronázási évfordulóját díszes isteni tisztelettel ünnepelte meg a tanintézet; az isteni tisztelet alatt a főgymnasium ének- és zenekara működött.

Az évi nyilvános vizsgálatok június hó 11-én megkezdetvén, ugyanazon hó 28-áig folytatattak.

Június hó 17-én és 18-án ngs. s főtisztelendő Dr. Lutter Nándor, kegyes-tanítórendi kormánysegéd, helyettes főigazgató s közoktatási tanácsos úr elnöklete alatt tartattak meg a szóbeli érettségi vizsgálatok; e vizsgálatokra 24 nyilvános tanuló bocsáttatott, kik mind az évi, mind az írásbeli érettségi vizsgálatokat sikerrel állották ki; kitüntetéssel érettnek nyilvánítottatott 4, érettnek 19.

Június hó 30-án ünnepies „Te Deum“ s az igazgatónak beszámoló-beszédje után, a pályadíjak, jutalmak, meg a tudósítványok kiosztása ment végre, s ezzel az 1880/81-iki tanév bezáratott.

A tanári értekezletek és tanácskozmányok a vallás s közoktatási magy. kir. magas Ministerium 1876. évi július hó 22-én 12,789. sz. a. kelt rendelete által kitűzött időszakokban meg voltak tartva; tárgyaikat részint a tananyag módszeres beosztása, illetőleg a tantervnek az oktatás követelményei szerint pontos egybevágó részletezése, részint a tanítás menetének s az összes tanuló ifjúság haladásának ellenőrzése és kimutatása iránt felmerült kérdések képezték. Mindezen értekezletek jegyzőkönyvei hitelesített másolatokban az illető fensőbb tanhatósághoz fel voltak küldve.

3) Felsőbb rendeletek.

A nm. vall. és közokt. ministeriumtól leérkezett fontosabb rendeletek:

1) Az 1880-ik évi július hó 4-éről kelt 16,179-ik számú, melylyel a gymnasiumi tanítás új tervéhez 12 példány utasítás a tanárok számára küldetett.

2) Ugyane rendelet folytán az 1880-ik évi július hó 12-éről kelt 1837-ik számú főigazgatói intézkedés a gymnasiumi új tanterv teljes életbeléptetésére nézve e tanévben.

3) Az 1880-ik év július hó 24-éről kelt 1957-ik számú főigazgatói szabályrendelet, mely úgy az új, mint a használatból kiveendő tankönyvek körüli eljárást meghatározza.

4) Az 1880-ik évi július hó 31-éről kelt 18,137-ik számú, mely a középiskolai tankönyveknek megbirálására s approbatiójára vonatkozó szabályokat tartalmazza.

5) Az 1880-ik évi július hó 3-áról kelt 17,085-ik számú, mely szerint az intézetek számára szükséges ásvány- és kőzetgyűjteményeket a selmeczi m. kir. ásványárúsító hivatal útján meg lehet szerezni.

6) Az 1880-ik évi október hó 4-éről kelt 27,223-ik számú, melynek alapján Szombathely városa, Dr. Kuncz Adolf által megírt monographiájának egy példánya a gymnasiumi könyvtár számára küldetett.

7) Az 1880-ik évi november hó 2-áról kelt 31,282-ik számú rendeli, hogy a tanártestületek a tankönyvek használhatósága, illetőleg változtatása dolgában indítványukat február havában terjeszszék a főigazgató elé, hogy a rájuk vonatkozó felsőbb határozat még az iskolaév folyamában leérhessen az egyes intézetekhez.

8) Az 1880-ik évi november hó 7-éről kelt 32,072-ik számú rendelet alapján a Besán-féle ösztöndíjasokról minden tanévben január hó 15-eig terjesztendő be az I. harmadi előmenetelről szóló értesítő, és junius hava végével az évvégi bizonyítvány mindkét esetben két-két példányban bélyegmentesen.

9) Az 1880-ik évi december hó 21-éről kelt 36,478-ik számú, melynek folytán eltérőleg a „Rendtartás 21-ik pontjától kivételesen megengedettett, hogy a folyó évi karácsoni szünidő után, az iskolai előadások január hó 4-én kezdessenek meg.

4) Vallási ügy.

A délelőtti rendes előadásokat 7 $\frac{1}{2}$ óraker sz. mise előzte meg; vasárnapokon a félóráig tartott hitoktatást 8 $\frac{1}{2}$ óraker sz. mise, délután 3 óraker vecsernye követte. A nyilvános isteniszteletet különösen emelték a jól szabályozott és kellő áhitattal elzengett vegyes hangú egyházi énekek; minden ünnepen pedig zenés misék adattak elő.

A róm. kath. növendékek az év folytán ötször végezték a sz. gyónást és ugyanannyiszor részesültek az oltári szentségben. A husvéti sz. gyónást és áldozást három napi szent gyakorlatok előzték meg. A sz. menetekben s a jubilaumi ájtatosságban is részt vett a r. kath. ifjúság; hittani oktatását illetőleg a felügyeleti jogot nagyméltóságú Peitler Antal váczai püspök úr gyakorolja közvetve az erre kinevezett hittani biztos ngs. s főt. Bogyó Pál apát, kerületi esperes és kecskeméti plébános úr által, ki a vizsgálatokon is jelen volt. — A gör. kel. helv. és héber vallású növendékeket a hittanban saját hittanáraik oktatták.

5) Fegyelmi ügy.

Az iskolai rend, a jó szokás és nemes erkölcs ápolására alkalmas szabályokat az igazgató egy-egy nyomtatott példányban beiratáskor a szülők, vagy helyetteseik kezeibe juttatta, hogy ők is saját gondviselésökkel az iskola törekvéseit gyámolítsák; a tanárkar szintén rajta volt, hogy a tanuló ifjúság e szabályokat tiszteletben tartsa s teljesítse.

6) Tanodai segédszerek és szerelvények.

a) A gymnasiumi könyvtár számára szereztettek: a „Magyar nyelvőr“, a „Magyar tanügy“ cz. füzetek, a „Tanáregyleti közlöny“, „Földrajzi köz-

lemények“, „Századok“, a „Figyelő“, az „Egyetemes philologiai közlöny“ cz. folyóiratok, „Természettud. füzetek.“ — „A bölcsészet tankönyve.“ Irta Dr. Stökl Albert, magyarította Dr. Zafféry Károly. — „A legújabb kor története“; Menczel, Springer, Horváth s mások művei után átdolgozta Szabó Ferencz. — „Pestalozzi munkái.“ Fordította Zsengeri Samu. *) — Tankönyvek: Szvorényi „Olvasmányok“, Bartal Malmosi „Latin alaktan“, Bartal-Malmosi „Latin olvasó“, Somhegyi „Ő-kor“, Wissinger „Ásványtan“, Visontai „Földirat“, Névy „Olvasmányok“, Szemák „Német olvasó“, Ihász „Magyar nyelvtan.“

A j á n d é k o k :

A tek. magy. tud. Akademia részéről: „Almanach.“ (1881.) „Értesítő.“ (1880: 3—7.) „Évkönyvek.“ (XVI. 6.) „Nyelvtud. közl.“ (XV. 3; XVI. 1.) „Nyelvtud. ért.“ VIII. 8—10; IX. 1.) „Társad. ért.“ (VI. 4—7.) „Tört. ért.“ (IX. 1. 3.) „Mathemat. ért.“ (VII. 8; 13—16.) „Természettud. ért.“ (X. 7—10; 12—14; 16. 17.) „Monumenta Hung. hist.“ (II. 30.) „Erdélyi országgyűl. eml.“ (VI.) „Költők tára.“ (II.) Pesthy „Eltűnt vármegyék.“ (I. II.) Szász „Széchenyi István.“ Thaly „Ocskay László.“ Ábel „Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon.“ Wenczel „Bányászatunk története.“

A nagymélt. m. kir. Ministerium részéről: „Szombathely monographiája.“

A kolozsvári m. kir. Tudomány-egyetem részéről: „Acta Reg. Scient. Universitatis Claudiopolitanae.“ (1879—80. Fasc. I. II. 1880—81. Fasc. I.)

A m. kir. József-műegyetem részéről: „Beszéd az 1880—81. tanév megnyitásakor.“

Mgs. Horváth Döme kir. táblai tanácselnök úr részéről: Márki „Virgil Eneisz.“ (I. II. f.) Leixner „Illustrirte Literaturgeschichte.“ (Folytatás a 29. füzetig.) Corvin „Illustrirte Weltgeschichte“ (Folyt. 61. füzetig.) Ipolyi „megnyitó beszéd.“ Székács „Párhuzamos életrajzok Plutarchból.“ „Aristoteles rethorikája.“ „Havi szemle.“ 1880. é. f. folytatva.)

Tekintetes Kovács József trvszéki bíró úr részéről: Scheller „Lateinisch-Deutsches Wörterbuch.“ (3. k.)

Tekintetes Mego Alajos ügyvéd úr részéről: Pór „Hellas földirata és a hellén állam régiségek.“ Held-Erdődy „A nagy francia forradalom története.“ B. Eötvös „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra.“ (2. k.) „Az 1867 iki Világtárlat. (2. k.) Csengery „A történetírók és történetírás.“ Mill Stuart „A deductiv és inductiv logika rendszere.“ ford. Szász B. (3. k.) Szabó „A lég.“ „Gróf Széchenyi István Blick“-je (6. f.) Reuchlin-Jánosi „Olaszország történetei.“ (2. k.) Toldy „Irodalmi arcképek.“

*) Aesthetische und historische Einleitung nebst fortlaufender Erläuterung zu Goethe's Hermann und Dorothea. Von Dr. L. Cholevius.

„Mészáros Lázár kéziratai.“ Pados „A rómaiak nagysága és hanyatlása.“ „Heine száz költeménye.“ Gr. Teleki Emma „Görögországi levelei.“ Kubinyi „Árva vára.“ Pór „Róma története.“ Thierry „Atilla fiai és utódai története.“ (4. f.) „Képek az angol alsóház történetéből.“ Kubinyi „Meddig él a magyar nemzet?“

Az Eggenberger-féle könyvkereskedés részéről: König „Algebra.“ (I. II. f.) Névy „Poetika.“ Császár „Szerkesztő Planimetria.“ Simonyi „Német nyelvkönyv.“ Thomé-Paszlavszy „Állattan.“ Bartal-Malmosi „Horatii Flacci op. omn.“ (I.) Dávid szemelvények Herodotusból.“ Brózik-Paszlavszy „Földrajz.“

Fischel Fülöp könyvkereskedő úr részéről: Goethe „Hermann és Dorothea“-ja.

Nagel Bernát könyvkereskedő úr részéről: Mayerhoffer-Wágner „Rajzoló geometria.“

Rautmann Frigyes könyvkereskedő úr részéről: Lovcsányi „Mennyiség-tani földrajz.“

Zilahy Sámuel könyvkereskedő úr részéről: Pap „Az ásványtan és és földtan elemei.“

A Franklin-Társulat részéről: „Jeles írók iskolai tára.“ (XI. XIII. XIV. XVI.) „Ifjúsági iratok tára.“ (XI. XII.) Filizófiai írók tára.“ (I.) Pecz „Latin verstan és Prosodia.“ Abel „Homeros Odysseája.“ (I—III. e.) Szvorennyi „Olvasmányok.“ (II. k.) Roth „A növénytan alapvonalai.“ Scholtz „Földrajz.“ (II. r.) Landau-Wohlrab „Rajzoló geometria.“ (II. f.) Gönczy-Hunfalvy „Schneider: Képes atlasz.“

Ugyane könyvtár számára egy könyvtartó is készítettett.

Az ifjúsági könyvtár ez évben is részint adomány, részint vétel útján a következő művekkel szaporodott:

Mlt. Horváth Döme úr adománya: „Figyelő“ 1881-ik év folyama, „Nemzeti könyvtár“, „Eneis“ Márki József. 2. füz.

Tek. Horváth Béla kir. alügyész úr adománya: „Olcso könyvtár“ 11. füz. „Französische Klassiker.“ 12. füz. „Westslavischer-Märchenschatz.“ 1. kötet. „Képzőművészeti szemle.“ 5. füz.

Tek. Megó úr adománya: Bollanden „Barbarossa.“ 2. kötet. Erbers „Homo sum.“ 1. köt. Vachot Imre „Gr. Battyányi L. jellemrajza.“ „Beszélyek.“ Holló „Fabiola.“ Kazinczy „Utazásai.“ Radványi „Margit sziget története.“ Csukássy Józ. „Elveszett koronák.“ Hevesy Lajos „Karczképek.“ Pados János „Kisebb költemények.“ Kuthen: „Ujabb költeményei.“

T. Erdélyi Ferencz úr adománya: „Budapest rejtelvei.“ 1—8. köt.

Nt. Feld Vilmos keg. r. t. adománya: „A keresztény álláspontja a természetben.“

Csiki Gyula V. oszt. tanuló adománya: „Költemények.“ Krepalek Lajos VIII. oszt. tanuló adománya: „Családi boszú.“ ford. csanádi növendék papság.

a) Vétel útján: Chateaubriand „A kereszténység szelleme.“ 2. köt. Dolinay „Hasznos mulattató.“ Verne „Egy chinai utazása.“ „A fekete indiák.“ „Kane a sarkutazó.“ „Az angolok az éjszaki sarkon.“ „Utazás a tenger alatt.“ „Utazás a föld körül.“ „Utazás a föld középpontja felé.“ „A gőzház.“ Vas Gereben „Régi jó idők.“ „Garasos arisztokratia.“ „Tekintetes urak.“ „Jurátus élet.“ Győri „Robinson.“ Kis Múzeum: „Történeti adomák.“ „Cruose Robinson.“ Boldogháza. Cooper „Az utolsó Mohikán.“ Kolmár „Aranyversek.“ „Hoffmann mesék.“ 9 db.

b) A földrajz és történelem tanításához hat fali abrosz szereztetett.

c) A mennyiség-tani szertár részére: 13 db. tértani minta (modell), a gömbháromszögek alakítására szolgáló gömb, hozzá való körzővel, s a csillogok mozgását ábrázoló készülék.

d) A természettani szertár részére: Készülék a Torricelli-féle kísérlethez állványon, — a légsűrűségi mérő (Dasymeter) burával, — a hűlő testek összehúzódását mutató készülék vasból, — hőmérő-csövek (10 db.), — Gramme forgója, — delevillám-gép 2 fogantyúval, — Garthe-féle készülék a villám-rohamok kölesönös hatásának előütntetésére, — s egy motor hozzá való Geiszler csővel és 2 Bunsenelemmel.

e) A vegytani kísérletekhez 4 db. göreb, s 4 db. lombik. — E kísérletekhez Machleid Alajos gyógyszerész úr többféle kémiszert és anyagot ajándékozott.

f) Az érem- és régi pénz gyűjteményét gyarapították: Wigner Gyula 5. oszt. tanuló 2 db., — Steiner Jakab 4. oszt. tanuló 1. db., — Héger Ferenc 2. oszt. tanuló 2 db. és Pokrián Gergely 2. oszt. tanuló 6 db. régi ezüstpénzzel.

g) A rajziskola részére tek. Horváth Béla kir. alügyész úr „Az országos magyar képző művészeti társulat albumlapjait 1877, 78. és 79. évekről“ ajándékozta.

h) A zeneiskola szükségleteire a n. érd. kath. egyházközség ez évben is 50 forintot utalványozott.

Az 1880/81-iki tanévre kitűzött pályakérdések.

I. Kecskemét város tek. község-tanácsa által alapított „Széchenyi-díj“-ra a következő értekezés tüzetett ki:

„Sz. István országrendező műve.“ A kijelölt határidőre 5 e nemű dolgozat adatott be, melyeknek bírálói Hornyik János városi főjegyző, Kovács József kir. törvényszéki bíró, Dr. Tassy Pál jogakadémiai tanár, Tóth István városi tanácsnok és Kövessy Kálmán tanár urak valának. E beérkezett 5 dolgozathoz 2 jutalomra, 2 pedig dicséretre érdemesített.

A „Széchenyi-díj“ vagyis 30 o. é. frtot Kiss József k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló nyerte.

A második díj vagyis Hornyik János városi főjegyző úr 1 db. aranya Kecskeméti Zsigmond VIII. oszt. tanulónak íteltetett oda.

Dicséretet érdemelt első helyen Horváth István VIII. oszt. tanulónak, a második helyen Lakatos Ferencz VI. oszt. tanulónak dolgozata.

II. A „kaszinói díj“-ra kitűzetett egy magyar történelmi beszély „Hunyadi László“ czímmel.

Beérkezett 6 dolgozat; e 6 dolgozatot Dömötör Sándor m. kir. közjegyző, Gyenes István árvaszéki ülnök, Kovács István telekkönyvvezető és Réti Márton tanár urak bírálták. — E hat dolgozataból 3 mű a „Kaszinói díj“-nak három részre való felosztott jutalmára, 1 pedig dicséretre érdemesített.

10 o. é. frtnyi díjra Fludorovics János k. r. n. p. VIII. oszt. tanulónak dolgozata.

5 o. é. forintnyi díjra Kovács Béla VI. oszt. tanulónak dolgozata és ugyancsak

5 o. é. forintnyi díjra Schvarcz Vilmos VI. oszt. tanulónak dolgozata érdemesített.

Dicséretre méltattott Kovács Antal k. r. n. p. VIII. oszt. tanulónak dolgozata.

III. Néhai Zsiga Alajos kegyes tanítórendi áldozó pap és gymn. tanár által alapított u. n. „Zsigadíj“-ra a következő erkölcsstani pályakérdés tűzetett ki: „A legszebb természeti adományok értéknélküliek, ha a jellem tisztasága és ereje hiányzik.“

Beérkezett 5 e nemű dolgozat; e dolgozatokat Kiss Lajos ügyvéd, Dr. Kocsis József orvos, Balácsi József tanár és Farkas József tanár urak bíralták.

A beérkezett dolgozatok közül 3 jutalomra, 1 pedig dicséretre érdemesített a bíráló választmány által. Az első jutalomra, vagyis a „Zsiga díj“-ra 25 o. é. forintra, Kozár Ferencz k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló dolgozata íteltetett.

Kovács Antal k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló dolgozata Horváth Döme m. kir. ítélőtáblai tanácselnök és Horváth Cyrill kegyes tanítórendi kormánysegéd urak által felajánlott 2 db. aranyukkal.

Tóthfalusy Endre VII. oszt. tanuló műve Gyenes István árvaszéki ülnök úr 1 db. aranyával jutalmaztatott.

Dicséretet érdemelt Fludorovics János k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló dolgozata.

IV. Költői dolgozatul a következő pályakérdés tűzetett ki: „Készítessék egy alagya, melynek czime: „Kapisztrán halála“ legyen.“

A beérkezett 6 költemény bírálói Bagi László ügyvéd, Bogoss Endre kir. törvényszéki bíró, S. Kovács József járásbíró és Bauer Lénárd tanár urak voltak.

A költemények közül 1 jutalomra, 1 dicséretre méltattott.

A jutalmat, vagyis Bogoss Endre kir. törvényszéki bíró és Dr. Tassy Pál jogakadémiai tanár urak által felajánlott 2 db. aranyat, Suly Dezső k. r. n. p. VII. oszt. tanuló költeménye nyerte.

Dicséretet Móra István VI. oszt. tanuló költeménye érdemelt.

V. Szépészeti fejtegetésül Vörösmarty Mihálynak „Szép Ilonka“ című költeménye tüzetett ki.

A határnapig beérkezett 5 e nemű fejtegetést Domokos Boldizsár ügyvéd, Fekete István ügyvéd, Horváth Béla kir. alügyész és Bauer Lénárd tanár urak bírálták.

A szépészeti fejtegetések közül 3 jutalomra, 2 pedig dicséretre érdemesítettett a bíráló választmány által.

Az első díjat, vagyis Dr. Horváth János orvos úr által felajánlott 2 db. aranyat Fludorovics János k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló nyerte el fejtegetésével.

A második díjat, vagyis Domokos Boldizsár ügyvéd úr 1 db. aranyát Klauber Salamon VIII. oszt. tanuló.

A harmadik díjat, vagyis Horváth Béla kir. alügyész úr 5 o. é. frtnyi jutalmát Kecskeméti Zsigmond VIII. oszt. tanuló nyerte el.

Dicséretet érdemelt Tóthfalussy Endre VII. oszt. tanuló és Kozár Ferencz k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló szépészeti fejtegetésével.

VI. Természettani értekezésül a következő pályakérdés tüzetett ki:

„Bizonyíttassék be, hogy a gépeken csakugyan nincsen munkanyereség.“

A kitűzött időre 5 e nemű értekezés adatott be; bírálók Szegedi György városi alkapitány, Zimay László ügyvéd, Polák Ede főgymn. igazgató és Véber Antal tanár urak voltak.

Az értekezések közül 3 jutalmat, 2 pedig dicséretet érdemelt.

Az első díjat, Machleid Alajos gyógyszerész úr két darab aranyát Bolgár Mihály k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló nyerte el.

A második díj, vagyis Zimay Károly ügyvéd úr 1 db. aranya Tóthfalussy Endre VII. oszt. tanuló értekezésének íteltetett oda.

A harmadik díjat, Szegedi György városi alkapitány úr 1 db. aranyát Fludorovics János k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló értekezésének ítélte oda a bíráló bizottság.

Dicséretet érdemelt Mráz József VII. oszt. tanuló és Keller János k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló értekezése. E két értekezést egy névtelen jótévő 3—3 db. ezüst forintossal jutalmazta,

8) Segély- és ösztöndíjak.

Örökemlékü gr. Koháry István s más nemeskeblű ifjuság-barátok bőkezősége által örökített alapítványok kamatjaiból 23 szegényebb sorsú szorgalmas és jóviseletű tanuló kapott segélyt; mire 130 frt. fordított.

A tanév elején ugyanezen alapítványok kamatjaiból 77 forint és 94 krajczár értékű tankönyvek osztattak ki a szegényebb tanulók közt.

Mária Terézia-féle évi 120 forintos ösztöndíjban részesültek Szent-Gály Gyula és Baksai József 8 oszt. tanulók.

Ő nagyméltósága Peitler Antal váci püspök úr 50 frtos ösztöndíját S. Tóth Gábor 4. oszt. tanuló élvezi.

Bold. eml. Hoffmann János prépost, kecskeméti lelkész ösztöndíjának (24 frt.) részese jelenleg Acsai Vilmos II. oszt. tanuló.

Fektor József prépost, volt kecskeméti lelkész által alapított ösztöndíjban (24 frt.) Kovács János 8. oszt. tanuló részesült.

Mgs. Horváth Döme úr ösztöndíját (20 forintot) Szűcs István 2. oszt. tanuló kapta.

Bold. eml. Major János alapítványának (40 frt.) kamatja (2 frt.) Kovács László 1. oszt.,

Ipacs Szabó Imre és H. Kovács Anna által alapított ösztöndíj (14 frt.) Firtling Sándor 4 oszt.,

Bíró Magdolna özv. Bakonyi Pálné alapítványának kamatja (6 forint) Bajtai Ferencz 3. oszt. tanulónak adatott.

A országos magyar izraelita ösztöndíj-egylet választmánya Kecskeméti Zsigmond VIII. osztályú tanulónak e tanévre 50 frtot mint egyleti ösztöndíjt adományozott.

Ngs. és főt. Bogyó Pál apát, esperes és plébános úr szivességéből Király Gáspár kecskeméti születésű, jó magaviseletű 7. oszt. tanuló a hit-tanban tanúsított jeles előmenetelért 1 db. arannyal jutalmaztatott.

Tek. S. Kovács József kir. járásbíró úr által megajánlott 20 forintból 5—5 forintot kaptak Baránszki Gyula 4., Kerekes Gáspár 5. oszt. tanulók a műéneken, Szabó László 6. és Szarvasi Zoltán 5. oszt. tanulók a zenében tett jeles előmenetelért.

Főt. dr. Csósz Imre kegyes tanítórendi áldozár s nyitrai főgymnasiumi igazgató ur 1 db. aranya Tary István 6. oszt. tanulónak a latin nyelvben tett jeles előmenetelért, 1 db. ezüst forintja pedig Szűcs István 2. oszt. jeles tanulónak adatott.

Tek. Dömötör Sándor kir. közjegyző úr a magy. dolgozatokban kitűnt Tóthfalusy Endrét, 7. oszt. tanulót egy db. arannyal jutalmazta; ugyanannak szivességéből 4 db. ezüst forintot kapott Pálfi Endre 2. oszt. tanuló a rajz-

ban, 3 db. ezüst forintot Reichrath József 1. oszt. tanuló a magy. nyelvben s 3 db. ezüst forintot Pajduk István 1. oszt. tanuló a számtanban tett jeles előmenetelért.

Egy névtelen jótevő részéről Gombos László k. r. n. p. 8. oszt. tanuló a klasszikai nyelvekben és Kovács Antal k. r. n. p. 8. oszt. tanuló a természettanban tett jeles előmenetelért egy-egy db. arannyal jutalmaztattak.

Tek. Kovács József kir. törvényszéki bíró úr 5 forintja Tóth Kálmán 3. oszt. tanulónak a politikai földrajzban,

Tek. Horváth Béla kir. alügyész úr egy db. ezüst emlékpénze pedig Relkovics Dusán 1. oszt. tanulónak a magy. nyelvben tett jeles előmenetelért íteltetett oda.

Tóth László nyomdász úr 1 db. aranya Gallia Béla 2. osztályú jeles tanulónak adatott.

Bakonyi Mihályné asszonyság által megajánlott 10 frtból 5—5 frtot kaptak: Beke József és Dotisz István 3. oszt. szorgalmas tanulók.

Egy névtelen jótevő ezüst tallérja Schindler Miksa 2. oszt., három db. huszasa pedig Schwarcz Ignác 3. oszt. jeles tanulóknak adatott.

T. Kabók Imre illeték-szabási fogalmazó úr két frtját Szarvasi Zoltán 5. oszt. tanuló kapta jeles előmenetelért a gyorsírásban.

Egy névtelen jótevő részéről jutalmaztatott a magyar dolgozataknak kitűnt Fludorovics János k. r. n. p. 8. oszt. tanuló „A kereszténység szelleme“ cz. 2 kötetes művel; írta M. le Vicomte de Chateaubriand; francziából fordította Gubicza István.

Egy más névtelen jótevő szivességéből két díszkötésű jutalomkönyvet kapott Relkovics Dusán 1. oszt. tanuló; czimeik: „Csudavilág“, vagyis „Tündérregék a gyermek-paradicsomból“, gyűjtötte Kardos Pál s „Pilger und Kreuzfahrer. Aus Palästinas Gegenwart und Vergangenheit. Von Richard Roth.

T. Gallia Emma úrnő szivességéből mint jóviseletű és szorgalmas tanulók díszkötésű könyveket kaptak: Szent-Gály Gyula 8. oszt. tanuló Arany János nagyobb költeményeit, — Kecskeméti Emil 5. oszt. tanuló Arany János balladáit, — Moór Vilmos 4. oszt. tanuló Csokonay Mihály válogatott verseit, — Beke József 3. oszt. tanuló Kölcsey Ferencz verseit és V. Kiss Miklós 1. oszt. tanuló Mayer Miksa „Családi kör“ cz. könyvét.

T. Scheiber József könyvárús úr részéről: Horváth István 8. osztályú tanuló Arany János „Toldi szerelme“ cz. művét, — Aág Miklós 7. oszt. tanuló Petőfi Sándor összes költeményeit, — Vajda János 1. oszt. tanuló Robinson Crusoe életét és Pap Szilárd 1. oszt. tanuló „Vadölő“ cz. elbeszélést Cooper után.

E szerint:

nyilvános ösztöndíjakra fordított	240	frt. — kr.,	
magán ösztöndíjakra	190	„ — „	
szorgalmas és jóviseletű tanulók jutalmazására	36	„ — „	6 db. a. és 17 db. e. frt.
pályaművek jutalmazására	80	„ — „	13 db. a. és 6 db. e. frt.
a szegény tanulók számára alapított tőkék kamataiból			
a) készpénzben	130	„ — „	
b) könyvekben	77	„ 94 „	
könyv-ajándékok pénzbeli értékben	25	„ — „	

összesen: 778 frt. 94 kr. 19 db. a. és 23 db. e. frt.

Hálás köszönet a hazai nevelés- és oktatásügy nemeskeblű barátainak!

II.

Tananyag, tankönyvek és tanárok.

KÖTELEZETT TANTÁRGYAK.

Első osztály.

Osztályfőnök: Sárgay Antal.

Hittan, hetenkint 2 óra. — A hit, parancsok, ker. igazság, szentségek, szentelmények és ima. — Kézikönyv: „Közép katekizmus kath. tanulók számára.“ — Eger, 1861. — Tanár: Feld Vilmos.

Latin nyelv, het. 6 óra. — Összefüggő olvasmány alapján a név- és az ige-
ragozás fontosabb alakjainak begyakorlása. Az olvasmányokban előforduló szók elsajátítása szóbeli fordítási gyakorlatokkal. Hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — K. k. Bartal-Malmosi „Latin alaktan“, Budapest, 1880. Bartal-Malmosi „Latin gyakorló könyv“, Budapest, 1880. Tanár: Sárgay Antal.

Magyar nyelv, het. 6 óra. — a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen a népmonda, magyar történeti monda, klasszikus mythus, néprajz köréből. — Értelmes és kellően hangsúlyozott olvasás; az olvasmányok tartalmának szabadon való elbeszélése. Könyv nélkül tanult versek szavalása.

b) Nyelvtan: Egyszerű mondat és mondatrészek; fő és mellékmondat megkülönböztetése. — Mondattani alapon a teljes alaktan, tekintettel a hangtani módosulásokra. — Szóképzés, gyakorlatilag szócsoportok egybeállításával: az előképzők.

c) Kéthetenként egy írásbeli iskolai vagy házi dolgozat. — K. k. Ihász Gábor „Magyar nyelvtan“, Budapest, 1880. és Szvorényi József „Olvasmányok“ I. r., Budapest, 1878. Tanár: Sárgay Antal.

Földrajz, het. 2 óra. — Magyarország és a földközi tengert környező országok természeti viszonyainak leírása, egybekapcsolva a városok és vidékek néprajza s a lakók főbb foglalkozásának ismertetésével. — K. k. Visontay János „Magyarország és a földközi tenger környékének leírása.“ Tanár: Véber Antal.

Számтан, het. 4 óra. — A tizedes számrendszer. A négy számolási művelet egész számokkal s tizedes törtekkel. A tört mint hányados és viszony; közönséges törtekkel való számolás. A méter-mérték ismertetése; időszámítás. — K. k. Dr. Lutter Nándor „A mennyiségtan elemei.“ I. r. Budapest, 1877. — Tanár: Feld Vilmos.

Természetrajz, het. 2 óra. — Az állattanból a gerinces állatok, a növénytanból a szemléltető növények ismertetése és leírása. — K. k. Dr. Pokorny Alajostól, dr. Dékány Ráfael átdolgozása után „A természetrajz elemei.“ I. és II. rész. Budapest, 1879. — Tanár: Véber Antal.

Rajzoló mértan, het. 3 óra. — Síkmértani elemek; pontok, vonalak, és szögek fekvési és mérési viszonyai, a legfontosabb síkidomok tulajdonságai és átalakítása, u. m. három-, négy- és sokszögé, különösen a szabályosoké és a köré; az idomok összeillősége, aránya, hasonlósága és terület meghatározása. — A kerülék és néhány más fontosabb görbe vonal. A mértani ékítményi rajzolás elemei rendszeresen haladó táblarajzok után, előbb táblarajzeszközökkel, majd szabadkézzel. — K. k. Landau Alajos és dr. Wohlrab Fr. Budapest, 1881. — Tanár: Feld Vilmos.

Második osztály.

Osztályfőnök: Feld Vilmos.

Hittan, het. 2 óra. — A ker. kath. anyaszentegyház szertartásainak értelmezése. — K. k. „A róm. kath. egyházi szertartások régészeti és magyarázati kézikönyve.“ Készíté: Némethy Lajos. Budapest, 1877. — Tanár: Feld Vilmos.

Latin nyelv, het. 7 óra. — Összefüggő olvasmány alapján a fő- és mellék-

mondatok megkülönböztetése. Acc. cum infinitivo és Abl. absol. Genus-szabályok. A cselekvő, szenvedő és álszenvedő igék ragozásának befejezése. Tóváltoztató és hiányos igék. Perfectum és supinum képzés. Fő-, melléknév és igeképzők. A szókincs megfelelő bővítése, szócsoportok. — Hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — K. k. mint az I. osztályban. — Tanár: Balácsi József.

Magyar nyelv, het. 5 óra. — a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok mint az első osztályban.

b) Nyelvtan: Összetett szerkezetű mondatok taglalása; mellérendelt és alárendelt mondatok viszonya. A szókötés (a határozók, úgynevezett igekészítők tana tüzetesen). — Szóképzés. Synonymák egybeállítására és magyarázata az olvasmány alapján.

c) Két-hetenkint egy írásbeli iskolai, vagy házi dolgozat. A nyelvtan tüzetes begyakorlásán kívül a feladat kiterjedt az olvasmány egyes részleteinek vagy a költői elbeszélés tartalmának, miután azt az iskolában szabad szóval elmondták, írásban való előadására is. K. k. Dr. Simonyi Zsigmond „Magyar nyelvtan mondattani alapon.“ Budapest, 1878. és dr. Kármán Mór „Magyar olvasókönyv.“ I. r. Budapest, 1879. — Tanár: Réti Márton.

Földrajz, het. 2 óra. — Ausztria bővebb leírása után Európa és Ázsia tartományai. — K. k. Visontay János „Egyetemes földrajz.“ I. r. Budapest, 1880. — Tanár: Véber Antal.

Számtan, het. 4 óra. — A törtszámok tana ismétlésének bevégzése után a számolási rövidítések, számtani műveletek korlátolt pontossággal. — Az arányosság fogalmának fejtegetése. Egyszerű hármasszabály; az olasz számolásmód. Mértani viszonyok és arányok elemei. Százalék. — K. k. Dr. Lutter Nándor „A mennyiségtan elemei.“ II. r. Budapest, 1877. — Tanár: Feld Vilmos.

Természetrajz, het. 2 óra. — Növénytan: Növényeknek szemléltető leírása. K. k. mint az I. osztályban. — Tanár: Feld Vilmos.

Rajzoló mértan, het. 3 óra. — Tömörmértani elemek. A sík. Az egyenesek és síkok független és viszonyos fekvése, lapszög és szögletek. A legfontosabb testek tulajdonságai és hálózata, u. m. hasáb, gúla, szabályos testek, henger, kúp és gömb. A testek összeállósága, aránya, hasonlósága, fülzínje és térfogatának meghatározása. Testminták készítése. Síkékmények rajzának folytatása a tanár előrajza nyomán. Síkidomok, testek és egyszerűbb tárgyak távlati rajzolása testminták után a megvilágítás tekintetbe vételével. — K. k. Dr. Császár Károly „Geometriai alakok.“ Budapest, 1879. — Tanár: Kövessy Kálmán.

Harmadik osztály.

Osztályfőnök: Réti Márton.

- Hittan**, het. 2 óra. — Az ó-szövetség története megfelelő földrajzzal és erkölcsi tanulságokkal. — K. k. „Bibliai történet“ Róder Alajostól. Eger, 1874. Tanár: Feld Vilmos.
- Latin nyelv**, het. 6 óra. — Az alaktan ismétlése alapján a prosodia és szóképzés elemei. — A mondatból összefüggő történeti olvasmány alapján az egyszerű és összevont mondat rendszeres tárgyalása. Szótanulás kapcsolatban az olvasmánynyal és etymologikus csoportokkal. Hetenkint egy írásbeli gyakorlat. — K. k. Bartal-Malmosi „Latin olvasógyakorló könyv“ és „Mondattan.“ Budapest, 1878. — Tanár: Végh kal. József.
- Magyar nyelv**, het. 4 óra. — Mondattan. A mondatok különböző elnevezései, azok fő- és mellékrészei. Értelmes olvasás, szavalás, helyesírás. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. — K. k. „Magyar nyelvtan felsőbb osztályoknak.“ Simonyi Zsigmond. Budapest, 1879. „Magyar olvasó könyv“ dr. Kármán Mórtól. Budapest, 1877. — Tanár: Tóth Pál.
- Német nyelv**, het. 4 óra. — Értelmes olvasás, helyesírás. Névelő, fő- és melléknévek, névmások és számnevek, a segítő és gyenge hajlítású igék ismertetése s begyakorlása mondattani alapon. Az erős hajlítás. Szócsoportok, kisebb mesék fordítása s beemlézése. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. — K. k. Dr. Szemák István „Német nyelvtan.“ Kassa, 1877. Felsmann J. „Deutsches Lesebuch.“ I. Theil. Budapest, 1876. — Tanár: Réti Márton.
- Földrajz**, het. 5 óra. — *a)* Politikai rész: Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália. — *b)* Természettani rész: halmaz-állapot, nehézség, szabad esés, víz, levegő, melegség, világosság, villamosság, delejesség, a földfelület physikai jelenségei, a föld mint csillag, naprendszer. — Kézi könyv: Visontai J. „Egyetemes földirat.“ II. r. Budapest, 1879. és „Physikai földrajz.“ Heller Ágostontól. Budapest, 1880. — Tanár: Kövessy K.
- Számтан**, het. 3 óra. — Összetett arányok és aránylatok. Összetett hármasszabály. Kamatszámítás; egyszerű és összetett lerovatszám, váltószám, határidőszám. Társaság-, elegyítés- és láncszabály. — Kézi könyv: Dr. Lutter Nándor „A mennyiségtan elemei.“ III. r. Pest, 1870. — Tanár: Kövessy Kálmán.
- Rajzoló mértan**, het. 3 óra. — Sík alakok, térbeli alakok. A testeknek távlati képe. — K. k. Dr. Császár Károly „Geometriai alaktana.“ Diszitmények és fejrészek körrajza. — Tanár: Pataky Imre.

Negyedik osztály.

Osztályfőnök: Végh. kal. József.

- Hittan**, het. 1 óra. — Az új-szövetség története. — K. k. mint a III. osztályban. — Tanár: Feld Vilmos.
- Latin nyelv**, het. 6 óra. — A mondattanból: összefüggő történeti olvasmány alapján az összetett mondatszerkezet, az oratio obliqua; a mód- és időtannak rendszeres tárgyalása, a prosodia és metrika elemei. — Hetenkint egy írásbeli gyakorlat. — K. k. mint a III. osztályban. — Tanár: Végh kal. József.
- Magyar nyelv**, het. 3 óra. — Az irály általános törvényei, a prózai- és költői irály különbségei, tényezői, a belső és külső alak, hangsúlyos és mértékes verselés, az ügyiratok ismertetése. Két-hetenkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. Névy L. „Stilisztika I. r. Irálytan prózai és költői olvasmányokkal. Budapest, 1879. — Tanár: Véber Antal.
- Német nyelv**, het. 3 óra. — A nyelvtan rendszeres áttekintése; a szóképzes-tan elemei; összetett szerkezetű mondatok taglalása; olvasmányval összekapcsolt szótanulás; prózai s kisebb költői darabok fordítása, elemzése s válogatott darabok emlézése. Kéthetenkint egy írásbeli iskolai gyakorlat. — K. k. Dr. Szemák István „Elméleti s gyakorlati német nyelvtana.“ Kassa, 1878. — „Deutsches Lesebuch“ I. th. v. Jos. Felsmann. Budapest, 1877. — Tanár: Lauch nep. János.
- Történelem**, het. 3 óra. — Magyarország történetéből a vegyes házak és a Habsburgház. A világtörténetből minden magyar történeti korszak végén kiemeltettek röviden a legfontosabb események, jelesen a történetben fontosabb szerepet játszott nemzetek, országok, néha kormányformáknak, sőt egyes nagyobb dynastiáknak is keletkezése vagy bukása; továbbá nagyobb földrészek fölfedeztetése, s a legfontosabb talál-mányok különös tekintettel az évszámokra. — K. k. Vaszary Kolos „Történelem a IV. oszt. számára.“ Budapest, 1877. — Tanár: Kövessy Kálmán.
- Természetráaj**, het. 3 óra. — Az ásvány-, kőzet- és földtan elemei kapcsolatban a vegytannal. a) A levegő és viz physikai tulajdonságai és összetétele, az elem, vegyület és keverék fogalma, chemiai képletek rövid ismertetése, az elemek felosztása, a szén, szénsav, a fehérsyenyeműek és a szénhydratok, kén és phosphor, sósav, szerves és szervesetlen savak kiválóbbjai, könnyű és nehéz fémek, az aljak, a sók, hamuzsír, szóda, chlórmez, szappan, üveg, porcellán. b) Az ásvány külső tulajdonságai. A vegytani összetételre alapított öt főosztály ismertetése s ezekből az

ásványrendszer megalapítása fővonásokban. c) Az egyszerű kőzeteknek felsorolása az ásványtanból; az összetettebb kőzeteknek csak néhány általánosan elterjedt faja. d) Földünk időszakai. — K. k. Wissinger K. „Ásvány-, kőzet- és földtana kapcsolatban a vegytannal.“ Budapest, 1881. — Tanár: Wéber Antal.

Mennyiségtan, het. 3 óra. — Bevezetés a betűszámantba. Összeadás, kivonás, szorzás egész és törtszámokkal, kiterjeszkedve a kéttagúak négyzetének és köbének képzésére. Osztás egész és törtszámokkal, kiterjeszkedve a geometriai haladványok képletére. Első fokú egyenlet egy ismeretlennel, kiterjeszkedve a szám- és mértani aránylatok tanára. — K. k. Dr. Lutter N. „Betűszámant.“ Budapest, 1879. — Tanár: Sárgay Antal.

Rajzoló mértan, het. 3 óra. — A térbeli alakok derékszögű vetületei. A térbeli idomok valódi nagyságának és a testek hálójának meghatározása. A testek saját és vetett árnyéka. Emberi fejrészek és fejek rajzolása árnyékolva. K. k. Kriesz F. „Elemi ábrázolástan.“ Budapest, 1879. — Tanár: Pataky Imre.

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Bauer Lénárd.

Hittan, het. 1 óra. — A religio és az isteni kinyilatkoztatás szüksége; a ker. kinyilatkoztatás, az új-szövetség forrásai, Krisztus egyháza. — K. k. „A kath. egély tankönyve.“ Irta: Wappler Antal. Pest, 1870. — Tanár: Réti Márton.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — Az írásművek szerkesztésének általános szabályai; részletesebben: a feltalálás és gondolkodás tényezői, az előadás általános formái: leírás, elbeszélés, magyarázat, elmélkedés, értekezés; részletes verstan. K. k. Névy L. „Stilisztika.“ II. k. „Szerkezettan prózai olvasmányokkal.“ Budapest, 1879. Írásbeli dolgozatok: Téli tájkép. (Leírás.) Beszéd, melyben a szülők iránt való hála dicsértetik. (Szerkesztés.) Szabad versdolgozat az év valamely szakáról. (Verskísérlés.) Szemere B. görögországi utazásának vázlatja. (Kivonat a k. k. alapján.) Zrinyi Miklós. (Jellemrajz.) Elmélkedés egy gnóma felett. (Szép az ifj. aranykora stb.) (Elmélkedés.) Az agg-kor és a tél. (Párhuzam.) A csonka koldús. (Elbeszélés a k. k. alapján.) Minden órának leszakaszod virágát — de bölcsen élj az idővel. (Chria.) Tanár: Bauer Lénárd.

Latin nyelv, het. 3 óra. Mondattani ismétlés és iránytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastatott: Livius XXI. k. s a XXII-ből 12 fejezet. — Ovidius

Fastorum és Metamorphoseon cz. műveiből 12 darab. Két-hetenkint egy írásbeli gyakorlat. K. k. Szepesi „Latin mondattan.“ Pest, 1872. Bartal-Malmosi „T. Livii ab Urbe condita.“ Lib. XXI. és XII. Budapest, 1880. Szamosi „Tirocinium poëticum.“ Buda, 1872. — Tanár: Végh kal. József.

Görög nyelv, het. 5 óra. Hangtan, névalaktan, ige alaktan, tiszta jellegű igék. Két-hetenkint egy írásbeli gyakorlat. K. k. Szepesi-Szamosi „Görög nyelvtan.“ Budapest, 1878. — Tanár: Bauer Lénárd.

Német nyelv, het. 3 óra. Nyelv- s mondattani ismétlések s azok kiegészítése; Herder Cid-jéből válogatott románczok, más kisebb költői és prózai művek olvasása az olvasmány tárgyi és szerkezeti taglalásával; szótanulás. Havonkint egy írásbeli iskolai gyakorlat. K. k. Dr. Szemák István „Elméleti s gyakorlati német nyelvtan.“ Kassa, 1878. Dr. Szemák István „Német olvasókönyv.“ III. r. Budapest, 1879. Der Cid v. Johann Gottfr. Herder. Universal-Bibliothek. Leipzig. — Tanár: Lauch János.

Történelem, het. 3 óra. Az ó-kor a császári korszakig, különös tekintettel a görögök és rómaiak politikai, vallási és műveltségi történelmére, megfelelő földrajzzal. K. k. Somhegyi F. „Egyetemes világtörténet.“ I. r. Pest, 1861. Tanár: Kövessy Kálmán.

Mennyiségtan, het. 4 óra. Kéttagúak magasabb positiv egész hatványai. (Paskal-féle háromszög.) Számítási haladvány; négyzet-gyök és az ismeretlen kiszámítása másodfokú egyenletekben; köb-gyök. Számolás gyökjelekkel s az első fokú egyenletek két vagy több ismeretlennel.

Mértan: Síkmértan főtételei. K. k. Dr. Lutter Nándor „Betűszámán.“ I. r. Budapest, 1879. — Tanár: Sárgay Antal.

Természetráajz, het. 3 óra. A növények bonczatani szervezete általában. A virágos növények testének külső tagoltsága élő példákön. A növények életfolyamata főbb vonalaiban. A megismertetett növények csoportosítása a természetes rendszer szerint. Linné seregeinek ismertetése. Ipari és gazdasági növények kiemelése. Növények földrajzi elterjedése. K. k. Mihálka Antal növénytana. Pest, 1868. — Tanár: Véber Antal.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Véber Antal.

Hittan, het. 1 óra. — A ker. kath. ágazatos hittan. — K. k. mint az V. osztályban. 2. kötet. — Tanár: Réti Márton.

Latin nyelv, het. 6 óra. — Nyelvtani ismétlések s irálytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastattak: Virgilius I. II. és VI. éneke. Sallustius: „De bello

Jugurthino.“ Minden két hétben egy írásbeli gyakorlat. — K. k. Em. Hoffmann „P. Virgili Maronis Aeneid. Epitome.“ „Vindobonae, 1857. — Tanár: Kutserik Sándor.

Görög nyelv, het. 5 óra. — Ismételtetett az 5. osztályban végzett anyag, hozzájárult a μ végű és rendhagyó igék teljes alaktana a szóképzéssel egyetemben. Xenophon műveiből olvastattak a következő darabok: A) Sokratés nevezetességeiből: α) Sokratés védelme vádlói ellenében. β) Az istenek lényege és azoknak a világ rendére való befolyásáról. γ) Héraklés a válaszúton. δ) A testvéri szeretetről. ϵ) Miként lehet az athenaeieket Hellasban gyakorolt előbbi politikai hatalmukra visszavezetni. B) Cyropaediából: Cyrus származása; az ifjúság neveltetése a perzsáknál. — Minden két hétben egy írásbeli iskolai gyakorlat. — K. k. mint az V. osztályban, azonfelül Dr. Schenk Kár. Chrestomatie aus Xenophon című olvasókönyve. — Tanár: Tóth Pál.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — Rhetorika, a prózai műfajok elmélete. Részletebben: a történetírás, szónoklat, értekezés ismertetése s történeti áttekintése megfelelő prózai művek olvasásával s drámai fejtegetéssel. — K. k. Névy L. Rhetorika és Olvasókönyv. Budapest, 1878.

Írásbeli dolgozatok: A történetírás fontossága. (Értekezés.) Hunyadi János. (Jellemrajz.) Mi a szónok feladata? (Szónoklattani fejtegetés.) A nap lenyugvása. (Költői próza.) Kölcsey Ferencz P. J. számára irt védbeszédének vázlat. (Műbeszéd-kivonat.) Mily elemek magasztják Coriolánt tragikus hőssé? (Drámai fejtegetés magyarázás után.) A költő és szónok. (Párhuzam.) Alkalmi beszéd egy nemzeti színház megnyitásakor. (Szerkesztés.) A tiszta lelkek barátsága a legszebb vonzalom. (Értekezés levél alakban.)

Német nyelv, het. 3 óra. — Elméleti oktatás: prózai műfajok fejtegetése, tekintettel a magyar nyelvi tanulmányokra; az előbbi osztály német nyelvi ismereteinek szélesebb alapokra való fektetése, kiegészítése. a) Költői olvasmány: Bürger, Göethe, Schiller, Uhland kiválóbb balladái, románczai. Versmérték. Voss, Lenau, Grün s más költőknek, a kézi könyvbe felvett költeményei. b) Prózai olvasmány: a történeti, szónoki, értekező próza köréből. Havonkint írásbeli dolgozat. α) Fordítások: 1) Der Rabe und der Fuchs. 2) Der Frühling. 3) Der Sommer. 4) Der Herbst. 5) Der Winter. 6) Oesterreichischer Heeresbefehl aus 1809. 7) Der Prahler. β) Tartalom meghatározások: 8) Der brawe Mann. 9) Die Kuh. γ) Taglalat: 10) Der wilde Jäger. — K. k. Dr. Szemák István: „Német nyelvtana.“ Kassa, 1878. és Dr. Szemák István: „Német olvasókönyve.“ III. r. Budapest, 1879. — Tanár: Réti Márton.

Történelem, het. 3 óra. — Ó-kor, a császárok korszaka, középkor megfelelő

földrajzzal. — K. k. Somhegyi „Egyetemes világtörténet.“ I. és II. r. — Tanár: Kövessy Kálmán.

Természetrajz, het. 3 óra. — Az állatok élete és szerveinek leírása általában, s a szervek berendezése alapján az állattörzsek megismertetése. Az egyes osztályok főbb képviselőinek leírása, tekintettel hazánkra s a közéletben gyakoribb állatéleti jelenségekre. Az állatok földrajzi elterjedése. — K. k. Mihálka A. átdolgozta Pap János „Állattan.“ Budapest, 1873. — Tanár: Véber Antal.

Mennyiségtan, het. 4 óra. — Algebra: a hatvány s gyökmennyiségek ismétlése s kiegészítése; a tizedes számrendszer; a logaritmuskok elmélete; a logaritmuskokkal való számolás; határozott elsőfokú egyenletek ismétlése s befejezése s a másodfokú egyenletek egy ismeretlennel.

Geometria: A síkmértan ismétlése s befejezése; szög mértan és síkháromszög tan. K. k. Dr. Lutter Nándor „Betűszámтана.“ Budapest, 1876. Dr. Lutter Nándor „Mértan.“ Budapest, 1875. -- Tanár: Lauch János.

VII. Osztály.

Osztályfőnök: Tóth Pál.

Hittan, het. 1 óra. — A ker. kath. erkölcs tan. — K. k. „A ker. kath. religio tankönyve.“ Irta Wappler Antal. 3. k. Eger, 1873. — Tanár: Réti Márton.

Latin nyelv, het. 6 óra. — Cicero: Orat. in Catilinam III. IV. pro Sulla, Sestio. Virgilius: Aen. II. ének. Minden két hétben egy írásbeli gyakorlat. — K. k. Klotz „M. Tullii Ciceronis Orationes selectae.“ Lipsiae, 1873. — Hoffmann „P. Virgilit Maronis Epitome.“ Vindobonae, 1875. — Tanár: Kutserik Sándor.

Görög nyelv, het. 5 óra. — Homeros: Odyssea I. II. III. IV. ének. — Herodotos: V. k. 50 fejezet. Minden két hétben egy írásbeli gyakorlat. — K. k. Dindorf „Homeri Odyssea.“ Lipsiae, 1877. — Dietsch Herodoti Hist. libri IX. Volumen II. Lipsiae, 1877. — Tanár: Tóth Pál.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — Poetika; a költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre, főleg a görög, latin és magyar irodalomban. Megfelelő költői művek, aesthetikai és poetikai értekezések iskolai olvasása. Havonkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. Névy: „Az írásművek elmélete.“ Budapest, 1878. — Toldi: „Irodalom történeti olvasókönyv.“ Budapest, 1878. — Írásbeli dolgozatok: 1) Eötvös: „A megfagyott gyermek“ cz. költeményének széptani fejtegetése. 2) Párhuzam az epos és regény között. 3) Arany: „Buda halála“ cz. eposának szépt. fejtegetése. 4) Az év lefolyása képe az emberi életnek. Egybevetés. 5) Miben tűnik elő a dalok zenei sajátsága. Fejt. 6) Mily kellékektől

függ az értelmi költemények gyönyörködtető hatása? Fejt. 7) A tragedia és comoedia közös jellemzése példák segélyével. 8) Mi által éri el a dráma művelő és nemesítő hatását? Fejt. 9) A munka és mérték bőfizető aranybányák, melyekben kiki áshat, a meddig akar. Mondat-tárgyalás. — Tanár: Farkas József.

Német nyelv, het. 3 óra. a) Költői olvasmány. Kisebb lantos és tanköltészeti műfajok olvasása mellett Goethétől: „Hermann és Dorothea.“ b) Próza olvasmány. Töredékek Winckelmann értekezéseiből. Lessing „Minna von Barnhelm.“ I. Aufzug. VIII. Auftr. — Lessingnek egyik levele anyjához. Lessing ítélete maga fölött. Havonkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. P. Thewrewk „Német tan- és olvasókönyve.“ I. k. Budapest, 1875. — Hermann és Dorothea.“ Leipziger Universal-Bibliothek. Írásbeli dolgozatok: a) Fordítások. b) Szabaddolgozatok: 1) Der Blinde und der Lahme (Umänd). 2) A fülemüle (In deutscher Próza). 3) „Der gelähmte Kranich.“ (Umänd). 4) „Die Grille und die Ameise.“ (Umänd.) 5) Inhaltsangabe des I. Gesanges von Goethe's „Herman und Dorothea.“ 6) Inhaltsangabe des II. Gesanges. 7) Inhaltsangabe des III. Gesanges. 8) Eine Flucht vor dem Feinde (Beschreibung). 9) „Leben und Character der Dorothea bei Goethe.“ — Tanár: Balácsi József.

Történelem, het. 3 óra. — Új-kor megfelelő földrajzzal. — K. k. Somhegyi: „Egyetemes világtörténet.“ III. r. Budapest, 1878. — Tanár: Tóth Pál.

Mennyiségtan, het. 4 óra. Algebra: a másodfokú egyenletek teljes elmélete; logaritmusi egyenletek; számtani és mértani haladványok s ez utóbbiak alkalmazása az összetett kamatszámításra; a végtelen mértani haladvány, különös tekintettel a szakaszos tizedes törtekre. — Geometria: tér- és síkgeometria; a szögletes s gömbölyű testek (hasáb, gúla, henger, kúp, gömb) fölületének és térfogatának kiszámítása; a derék- és ferdeszögű háromszögek megfejtése; a gömb háromszögtan alkalmazása a csillagászatban. — K. k. Dr. Lutter Nándor „Betűszámítás.“ Budapest, 1876. — Dr. Lutter Nándor „Mennyiségtan.“ II. r. Budapest, 1866. — Tanár: Lauch János.

Természettan, het. 5 óra. Bevezető természettani alapfogalmak. Mechanica, hang- és fénytana a mennyiségtan és kísérletek alapján. — K. k. Fehér I. „Kísérleti természettan.“ Budapest, 1878. — Tanár: Polák Ede.

Nyolczadik osztály.

Osztályfőnök: Kövessy Kálmán.

Hittan, het. 1 óra. — Jézus Krisztus egyházának története. — K. k. Wappler Antal IV. köt. Pest, 1870. — Tanár: Réti Márton.

Latin nyelv, het. 5 óra. — Horatius: Sat. I. 1. 9. Epod. 2. 7. — Carm. I. 1.

3. 12. 14. 20. 22. 24. 31. 34. — II. 2. 3. 10. 14. 15. 16. 18. 20. — III. 1. 2. 3. 5. 6. 24. 30. — Epist. I. 1. 2. Epist. ad Pisones. — Tacitus: Annalium l. I. 1—53., XV. 38—45. Tárgyi és stilus-magyarázat. Írásbeli gyakorlatok havonként kétszer. — K. k. Jahn: Horatii Flacci opera omnia. Lipsiae, 1861. — Halm: Corn. Taciti Annal. Lipsiae, 1861. — Tanár: Farkas József.

Görög nyelv, het. 4 óra. — Homer: Ilias V. és VI. ének. — Plato: Sokrates védelme. Minden 2 hétben egy iskolai dolgozat. — K. k. Hochegger „Homeri Iliados Epitome.“ Vindobonae, 1857. V. Horváth „Plato Sokrates védelme és Critonja.“ Budapest, 1877. — Tanár: Balácsi József.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — A magyar irodalomtörténet ó-korából a mondakörök s azok fontossága; a középkori költészet, nyelvemlékek és miveltségi viszonyok rövid ismertetése után az új és legújabb kor részletes fejtegetése. Életrajzok, korviszonyok, jelesebb íróink működése, hatása. — K. k. „A magyar irodalom története.“ Környeitől. Pest, 1874. — Írásbeli gyakorlatok: 1) A hun és magyar mondakör irodalmi fontossága. (Irod. tört. érték.) 2) A halotti beszéd fejtegetése. (Nyelvfejt.) 3) Mely tényezők hatottak leginkább a Lajos és Zsigmond korabeli nemzeti művelődésre? (Műv. tört. fejt.) 4) „Non nobis solum — sed patriae nati sumus.“ Cic. (Bölcselmi értekezés.) 5) A középkori nemzeti költészet jellemzése. (Irod. jellemzés.) 6) Mit eredményezett irodalmunkra nézve a klasszikai és a népies iskola? (Irod. tört. fejt.) 7) Minden műveltség tetőpontja az izlés fejlettsége. (Bölcs. aesth. fejt.) 8) Miért nem lehetett irodalmunk országos a múlt században? (1772—1800.) (Irod. tört. fejt.) 9. Az Aurora-kör méltatása. (Irod. mélt.) — Tanár: Bauer Lénárd.

Német nyelv, het. 3 óra. — „Iphigenie in Tauris“ v. Goethe. Laokoon, oder über die Grenzen der Malerei und Poesie (Részlet Lessing hasonczimű művéből.) „Ueber das Schöne und Erhabene“ v. Schiller. — Havonként egy írásbeli dolgozat. — K. k. P. Tewrewk Árpád „Német tan- és olvasókönyv.“ II. k. Pest, 1873. — Írásbeli dolgozatok: a) Fordítások. b) Szabad dolgozatok. 1) „Wind und Sonne“ v. Herder. (Umänderung.) 2) „Frau Rebekka mit der Kindern.“ v. Claudius. (Umänderung.) 3) „Das Feuer im Walde.“ v. Hölty. (Umänderung.) 4. „Das Lied von braven Mann.“ v. Bürger. (Inhaltsangabe.) Inhalt des I. Aufz. von Goethe's „Iphigenie in Tauris. 6) Inhalt des II. Aufz. 7. Die Geschichte Iphigeniens bis zur Ankunft Orest's. 8) „Regulus.“ (Histor. Beschreibung.) — Tanár: Balácsi József.

Történelem, het. 3 óra. — Magyarország oknyomozó történelme, tekintettel

a miveltségi viszonyokra és a kútfőkre. — K. k. Horváth M. „Magyarok története.“ Pest, 1868. — Tanár: Kövessy Kálmán.

Mennyiségtan, het. 3 óra. — Algebrából: határozatlan egyenletek; kapcsolástan; Newton kéttagú tantétele egész és tört kitevőkre. — K. k. Dr. Lutter N. „Betűszám-tan.“ Budapest, 1876. — Geometriából: a gömbháromszög-tan s annak alkalmazása a csillagászatban. — K. k. Dr. Lutter N. „Mennyiségtan.“ II. r. Pest, 1866. — Tanár: Lauch János.

Természettan, het. 5 óra. — A kísérletek alapján és a matematikai ismeretek felhasználásával: a hőtan; az anyag szerkezetére vonatkozó főbb kémiai fogalmak; a fénytán, delejesség, villamosság; befejezésül a Kosmographia elemei, vagyis a légtünettán és csillagászat elemei. — K. k. Fehér Ipoly „Kísérleti természettan.“ Tanár: Polák Ede.

Bölcsészettan, het. 2 óra. — Tapasztalati Lélektan és Gondolkodástan. — K. k. Purgstaller: „Philosophiai propaedeutika.“ Pest, 1862. — Tanár: Bauer Lénárd.

T e s t g y a k o r l á s .

I—VIII. osztályokban hetenkint 6 órában: egyszerű és összetett tag-, járási, ugrási, futási, előkészítő birkozási és társas szabadgyakorlatok.

Rendgyakorlatokból: arcz- és oldalsor alakítás, rendek és kettős rendek fejlődése, a sorok kanyarodása, a menetirány és a sor változtatása s néhány műrendgyakorlat. Mindezen gyakorlatok keresztülvitelénél a minden oldalú mozgás és katonai szempont volt irányadó.

A szertornázásnál, melyre a tanóra második fele fordítottatott, a használt szerek valának: Ugró-mércze, himba-kötél, mászó-pózna és kötél, rézs, lábtó, gyűrűhinta, korlát és nyújtó.

III.

A főgymnasium ifjúságának érdemsorozata.

Az érdemsorozatban előforduló rövidítések jelentménye.

G. kath. = gör. kath., g. k. v. = gör. kel. vallású, h. v. = helvét vallású, héb. = héber, k. r. n. p. = kegyesrendi növendékpap, sz. F. r. n. p. = szent Ferenczrendi növendékpap, szab. = szabályszerű.

É r d e m s o r o z a t i j e g y e k .

A magaviselet jelzésére: jó, szabályszerű, rossz.

A tanulmányi előmenetelre nézve: jeles = 1, jó = 2, elégséges = 3, elégtelen = 4.

A) KÖTELEZETT TANTÁRGYAK.

I. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak								Rend- kívüli tantár- gyak	
		Vallásan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Földrajz	Számтан	Természetrájs	Rajzoló mértan	Testgyakorlás		Szépírás
Barta József	szab.	1	2	1	2	2	1	1	1	1	—
Bappert János	szab.	2	4	3	4	4	4	4	3	3	2
Bauer József	szab.	2	4	3	4	3	3	4	2	3	—
Bábiczki János	szab.	2	3	2	3	2	3	2	2	3	—
5. Bereczki László, ism.	jó	3	4	3	4	3	3	3	2	3	—
Bodor Antal	jó	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—
Brett Miksa, héb.	szab.	3	4	3	4	4	3	4	3	3	2
Bujdosó Pál	jó	3	4	3	4	4	3	4	2	2	—
Deutsch Károly, héb., ism.	szab.	1	3	3	3	1	2	2	1	2	2
10. Dinyér Mihály	szab.	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—
Farkas János	szab.	3	4	3	4	4	4	3	2	3	—
Fischer Simon, héb.	szab.	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3
Furkó Imre	jó	2	3	2	3	2	3	2	3	2	—
Galandauer Endre, héb.	szab.	3	4	4	4	3	4	2	4	4	—
15. Gál László	szab.	3	4	3	3	3	3	4	3	3	—
Gemler Péter	jó	3	4	4	4	3	4	3	2	3	—
Gertner Jakab	szab.	2	3	3	3	2	3	2	5	3	—
Gresz Alajos	szab.	3	4	3	4	3	4	4	1	2	—
Grósz Albert, héb.	jó	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1
20. Heidrich Károly, ism.	jó	1	2	2	3	2	2	2	1	2	3
Halász István	jó	2	3	2	3	2	2	2	2	2	—
Hauzinger András	szab.	2	3	2	3	3	3	3	2	3	—
Héber Lajos, héb.	szab.	3	4	4	3	3	3	3	2	3	—
Hegedűs Béla	jó	1	3	2	2	2	2	2	2	2	3
25. Karácsonyi Antal	szab.	4	4	3	4	4	4	4	3	3	—
Kelő Mihály	jó	2	3	2	2	2	2	2	2	2	—
Kemény Mihály, h. v.	szab.	1	4	3	4	4	3	3	2	2	2
Király Károly	jó	1	3	2	2	2	2	2	1	2	—
Kiss János, ism.	jó	2	3	3	2	3	2	2	2	3	—
30. V. Kiss Miklós, ism.	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Kovács László	szab.	1	2	2	2	2	2	2	1	1	—
Ó. Kovács Pál	szab.	2	4	3	3	3	3	3	3	2	—
Kökény István	szab.	2	3	3	3	3	2	2	2	3	—
Kubinyi József	jó	2	4	3	3	3	3	3	1	3	—
35. Mathezer Gyula, héb.	jó	3	3	2	3	2	3	3	2	2	2

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak								Rend- kívüli tantár- gyak	
		Vallás	Latin nyelv	Magyar nyelv	Földrajz	Számítás	Természettan	Rajzoló mértan	Testgyakorlat		
		Szépíráás	Művészet								
Márkli István	jó	1	3	3	3	2	3	3	2	2	—
Neumann Dezső, héb.	szab.	2	3	3	3	4	3	3	2	3	3
Nóta Lajos	szab.	2	4	4	4	4	4	4	4	2	—
Pajduk István	jó	1	2	1	2	1	2	1	2	2	—
40. Pap Szilárd	szab.	2	2	1	3	2	3	1	1	2	—
Pfeifer Gyula, héb.	jó	3	3	2	3	2	2	3	2	3	1
Plhal Leó, ism.	szab.	2	3	3	3	3	3	2	1	3	3
Pokrián József, g. k. v.	szab.	1	4	4	4	3	4	3	1	3	1
Rapcsányi Kálmán, ism.	szab.	2	3	3	3	2	3	2	1	3	—
45. Reichráth József	jó	1	2	2	3	3	3	2	1	2	—
Relkovits Dusan	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—
Rottler Sándor	szab.	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2
Sáfrán István, ism.	jó	2	3	2	3	2	3	2	2	3	—
Sándor Elek	szab.	2	4	3	3	4	3	4	2	3	—
50. Szabó László	szab.	4	4	4	4	3	4	2	1	3	—
Száray Lőrincz	jó	2	3	3	3	2	2	2	2	1	—
Szegedi Gyula	jó	2	3	2	3	2	2	2	3	1	—
Tassy József	jó	1	2	2	3	2	2	1	2	2	—
Teimer Oszkár, ism.	szab.	1	2	2	3	2	3	1	2	2	—
55. Thiel Miksa	szab.	4	4	4	4	4	4	4	3	3	—
Tóth Béla	jó	2	3	2	3	2	2	2	1	2	1
S. Tóth János	jó	2	3	2	3	2	2	2	2	2	2
Trischák János	jó	2	3	3	3	2	3	3	1	2	2
Trombitás Sándor	szab.	3	4	3	3	4	3	3	3	3	—
60. Vajda János	szab.	1	2	3	2	2	3	2	2	3	1
Vellesz Béla, héb.	jó	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2
Veszeloovszky János	szab.	3	4	2	3	3	3	3	2	3	—
Wagner Béla	jó	3	3	3	3	3	3	2	2	1	3
Zsigmond Ferencz	szab.	3	3	3	4	4	4	4	fm.	3	—

Beteg: Lówy Tódor. — Kimaradtak: Bozsó Pál, Fekete László, Holczer Béla, Z. Kovács Ferencz, Nagy Mihály, Sipos Ferencz, Szedlák Mihály.

Összesen: 72.

II. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak									Rend- kívüli tantár- gyak	
		Vallás	Latin nyelv	Magyar nyelv	Földrajz	Számtan	Természettan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Szépírá		Művészet
Acsai Vilmos	szab.	1	2	1	1	2	1	1	2	2	2	2
Augner Manó, héb.	jó	2	3	2	2	2	2	2	3	2	—	—
Becker János	szab.	1	3	3	2	3	3	2	2	3	—	—
Bleyer Arnold, héb.	szab.	2	2	2	2	2	3	2	3	3	2	2
5. Bokros Géza, ism.	szab.	1	3	2	3	3	2	2	3	3	—	—
Bolyárics Tihamér, g. k. v.	jó	1	3	2	1	1	1	1	1	2	—	—
Bossányi Béla	jó	1	4	2	3	3	1	2	2	2	—	—
Fischer Adolf, héb.	jó	1	2	2	2	2	1	2	2	2	—	—
Gallia Béla, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—
10. Grünberger Izsák, héb.	szab.	3	3	3	3	3	2	3	3	3	—	—
Günsberger Mór, héb.	szab.	1	3	3	3	3	2	3	3	3	—	—
Hercz Armin, héb.	szab.	2	3	2	3	3	2	3	2	2	—	—
Héber Lipót, héb.	szab.	1	3	2	3	3	1	2	1	2	—	—
Héger Ferencz	jó	1	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2
15. Kiss Pál	szab.	1	2	3	3	2	2	2	2	3	—	—
Kugler Henrik	szab.	3	4	3	3	4	3	2	3	3	—	—
Labancz Mihály	szab.	1	2	2	3	2	2	3	2	1	—	—
Lipóczi Elek, ism.	jó	1	2	1	2	1	1	1	4	2	—	—
Lipóczi János, ism.	jó	1	3	2	3	2	1	1	fm. 2	—	—	—
20. Milhoffer Sándor, héb.	szab.	2	2	2	1	2	1	2	2	3	2	2
Nemes Károly, h. v.	szab.	3	3	3	3	2	2	3	3	2	—	—
Pálf Endre	jó	1	3	1	2	2	1	1	1	1	—	—
Pokrián Gergely, g. k. v.	jó	1	3	2	3	2	2	2	2	1	—	—
Sáfrán Antal	jó	2	3	2	3	3	1	1	3	2	—	—
25. Sándor Rező	szab.	1	3	2	1	2	1	1	1	1	—	—
Scher Sándor	szab.	2	3	3	3	2	2	2	2	3	—	—
Schillinger Ferencz, héb.	szab.	1	2	2	3	3	1	2	2	2	—	—
Schindler Miksa, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—
Stark János	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
30. Szabó Mihály, héb.	szab.	3	3	2	3	3	2	2	1	2	—	—
Szántó Lajos, héb.	szab.	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	2
Szent-Gály Jenő	szab.	1	4	3	3	3	2	2	1	2	—	—
Szűcs István	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—	—
Tarjányi József	szab.	1	3	3	3	3	2	2	1	3	2	2
35. Walcer János	szab.	3	3	3	3	2	2	2	2	3	2	2
Weigand Károly	szab.	1	3	2	3	2	2	2	3	3	2	2
Weisz Antal, héb., ism.	szab.	2	2	1	3	2	2	2	2	3	1	1
Weisz Sándor, héb.	szab.	2	3	3	2	2	2	2	2	3	—	—
Wirth János	szab.	1	3	2	2	3	2	3	2	1	2	2
40. Wojnárovics Sándor	szab.	1	3	2	1	2	1	2	2	3	2	2
Zimay László	szab.	2	3	3	3	2	2	3	3	3	—	—

. Összesen : 41.

III. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak								
		Vallás tan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz és természetrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Művészet
Arleth Ferencz	szab.	1	3	3	2	3	3	3	3	1
Bajtai Ferencz	jó	1	1	1	1	1	1	2	2	—
Beke József	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Bernfeld Izsák, héb.	jó	2	1	2	1	1	1	1	3	—
5. Blau Sándor, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	—
Dóti István	jó	1	1	1	1	1	1	2	1	—
Éder Kálmán	jó	1	3	1	3	2	2	3	3	—
Fényfi Tihamér	szab.	1	4	3	3	3	3	3	2	—
Gesmay József, héb.	szab.	2	2	2	2	1	2	1	2	—
10. Hajagos Illés	jó	2	1	2	2	2	1	1	2	—
Ivicz Mihály	szab.	1	4	2	3	2	2	3	3	—
Jäger József	jó	1	2	1	1	1	1	1	2	—
Kecske méti Árpád, héb.	jó	2	2	2	1	1	1	3	2	—
Korek Rezső	szab.	2	4	3	1	2	2	3	fm	—
15. Kovács Gergely	szab.	2	2	2	2	1	2	1	1	—
Kudela József	szab.	2	2	2	2	2	2	2	3	—
Kún István	szab.	2	2	2	2	1	2	1	3	—
Nikorics Lyuba, g. k. v.	jó	2	3	2	1	2	3	3	2	—
Papp György, g. k. v.	jó	1	3	2	2	2	2	3	2	—
20. Rapcsányi Sándor	szab.	1	2	2	2	2	2	3	2	—
Schwartz Ignác, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	fm	—
Schrittwieser Lipót	szab.	2	3	3	1	2	1	2	2	—
Silbiger József, héb.	szab.	2	2	1	1	1	1	2	4	—
Stein Miksa, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	—
25. Szabó Antal	jó	1	4	2	2	2	3	3	fm	—
Szabó Imre	szab.	1	3	2	3	1	2	1	1	—
Tóth Kálmán	jó	1	2	1	1	1	1	1	2	2
Unterreiner Károly	jó	1	3	3	1	1	2	2	2	—

Kimaradt: Laczi János, ism.

Összesen : 29.

IV. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak									
		Vallás tan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz s tört.	Betűszám tan	Rajzoló mértan	Természetrajz	Testgyakorlás	Művészet
Baránski Gyula	jó	2	3	2	2	2	2	1	2	1	1
Barmos Gábor	szab.	2	3	3	3	2	3	3	3	1	—
Fehér Vilmos, héb.	szab.	2	3	3	2	2	3	3	2	2	—
Firtling Sándor	jó	1	1	1	2	1	2	1	1	1	—
5. Gáll Endre, h. v.	jó	2	1	1	1	1	1	2	1	2	—
Grósz Lajos, héb.	szab.	3	3	3	3	3	2	3	3	2	—
Grünblatt Mihály, héb.	jó	1	2	2	1	2	1	2	1	2	—
Hochfelder Márton, héb.	szab.	3	4	3	3	3	4	2	2	fm.	—
Jasper Endre	jó	2	3	2	2	2	3	2	2	2	—
10. Kalapos Vilmos, ism.	szab.	1	3	1	3	2	3	3	1	2	1
Kecskeméti Adolf, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—
Kerekes János, ism.	szab.	2	3	1	3	3	2	1	2	1	1
Klebovich Sándor	szab.	2	3	3	2	2	3	2	3	2	—
Kovács József	szab.	2	3	3	2	2	3	2	2	1	—
15. Kovács Mihály	szab.	3	4	3	3	4	4	4	3	3	—
Moor Vilmos, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—
Novacki Jenő	jó	1	3	1	1	1	3	2	1	3	—
Oláh Endre	szab.	3	4	3	4	2	4	4	3	2	—
Rimóczi Ferencz, ism.	szab.	4	4	3	4	4	3	4	3	2	2
20. Rosenzweig Lajos, héb.	szab.	1	2	2	2	2	2	2	2	2	—
Rothbaum Ignác, héb.	szab.	3	4	3	2	2	3	2	2	2	—
Scheible Armin	szab.	2	3	2	2	1	1	2	2	2	—
Schlosser József	jó	2	3	3	2	2	3	2	2	2	—
Steiner Henrik, héb.	szab.	1	4	2	2	1	3	3	3	2	—
25. Steiner Jakab, héb.	szab.	1	4	2	2	2	3	2	3	1	—
Szabó László	szab.	1	3	3	3	2	1	2	2	2	2
S. Tóth Gábor	jó	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2
Varga János	szab.	1	4	3	4	3	3	3	3	1	1
Venetianer Lajos, héb.	szab.	1	2	1	2	1	2	2	1	1	—
30. Williger Gyula	jó	1	4	1	4	1	2	2	1	1	—
Wurm Ignác, héb.	szab.	1	2	2	2	1	2	2	3	1	—

Kimaradtak: Nyári László, Ujvári János.

Összesen : 33.

V. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak								Rend- kívüli tantár- gyak		
		Vallásan	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természetrajz	Testgyakorlás	Rajz	Műének
Boda Márton	jó	2	4	3	3	4	3	3	3	3	1	2
Bodri Mihály, ism.	jó	2	3	3	3	4	2	3	3	3	1	2
Bogoss Endre	jó	1	2	2	1	3	2	3	2	1	2	—
Cziner Sámuel, héb.	jó	2	4	3	3	3	1	3	3	fm.	—	—
5. Csiky Gyula	szab.	2	4	3	3	4	2	4	3	3	—	—
Erdélyi Gyula	jó	2	4	3	2	3	1	3	3	1	—	—
Fehér Endre	jó	1	3	2	1	3	1	2	3	2	2	—
Fischmann Adolf, héb.	szab.	1	2	1	1	1	1	1	1	2	—	—
Fleischmann József, héb.	jó	2	2	3	2	1	1	1	1	1	—	—
10. Gianu Kornél, g. kath.	szab.	3	4	4	4	3	4	4	3	4	—	—
Harkai István	jó	1	2	2	2	2	1	2	2	2	1	—
Hauzinger Imre	jó	2	3	3	2	3	1	1	2	2	—	—
Kecskeméti Emil, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	fm.	—	—
Kerekes Gáspár	jó	2	3	3	3	3	2	3	3	2	2	1
15. Kopfmann Agoston	jó	2	4	3	3	2	2	3	3	1	—	—
Kun Gergely	szab.	2	4	3	3	3	2	3	2	3	1	1
Lászy Győző	szab.	1	2	2	1	2	2	2	1	3	—	—
Mészáros Gyula	jó	1	4	3	2	3	2	2	3	fm.	1	2
Pethes Antal	jó	1	3	2	1	3	1	2	1	3	—	—
20. Politzer Gyula, héb.	jó	1	2	2	1	1	1	2	1	2	—	—
Szántó Soma, héb.	szab.	1	2	2	2	2	1	3	2	3	2	—
Schwartz Sándor, héb.	jó	2	4	3	2	4	3	3	2	2	—	—
Szarvasy Zoltán	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	1
Unterreiner János	jó	1	2	3	3	1	2	2	3	2	—	—
25. Vigner Gyula, héb.	szab.	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—
Williger Béla	jó	1	4	3	3	4	1	3	3	2	—	—
Virág Ferencz	szab.	1	4	3	3	3	3	3	3	2	2	—

Kimaradt: Megó Béla.

Összesen: 27.

VI. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak										Rend- kívüli tantár- gyak		
		Vallás tan	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiség tan	Természettan	Testgyakorlás	Rajz	Művészet		
Ádám József, ism.	szab.	1	3	3	3	3	2	3	2	3	—	—		
Bagi Gyula	szab.	2	3	4	3	2	2	2	2	3	—	—		
Banó Gergely	szab.	2	3	4	3	3	2	3	3	2	—	—		
Braun Salamon, héb.	szab.	2	3	4	2	2	3	4	2	2	—	—		
5. Craus Géza	szab.	2	4	4	3	3	3	3	2	3	—	—		
Dobos Antal	jó	1	3	3	3	3	2	3	1	3	—	—		
Dömötör Dezső	szab.	1	3	3	2	1	1	3	1	1	1	—		
Dömötör Zoltán	jó	1	2	2	1	1	1	3	1	1	1	1		
Endre Zsigmond	szab.	3	3	4	2	3	3	4	3	3	—	—		
10. Kecskeméti Lajos, héb.	szab.	1	3	3	1	1	2	3	1	3	—	—		
Keller Ödön, héb.	szab.	1	2	2	1	1	2	3	1	2	—	—		
Kolbus József	szab.	2	3	3	3	1	2	3	2	1	2	2		
Kovács Béla	szab.	1	3	2	1	2	1	1	2	2	1	—		
Kovács István	szab.	1	3	4	2	3	2	4	2	3	—	2		
15. Kukányi Lajos	jó	1	3	3	2	3	1	4	1	3	—	—		
Lakatos Ferenc	jó	2	2	2	2	3	2	3	1	2	—	—		
Lederer Ignác, héb.	szab.	1	2	2	1	1	1	2	1	2	—	—		
Móra István	szab.	1	2	3	1	2	1	4	1	2	—	—		
Reiner Vilmos, héb.	szab.	1	3	3	2	2	3	2	2	2	—	—		
20. Schwartz Vilmos, héb.	szab.	1	2	3	1	1	1	3	1	1	—	1		
Schweiger Lajos, héb.	rossz	3	4	4	2	2	1	3	3	4	—	—		
Sekulesz Adolf, héb.	szab.	1	3	3	2	1	2	3	2	2	—	—		
Spieler Jenő, héb.	jó	1	2	1	1	1	1	1	1	2	—	1		
Szabó László	jó	1	2	1	1	1	1	1	1	2	—	1		
25. Szarka Jenő	szab.	2	3	4	3	3	2	3	2	3	—	—		
Tary István	jó	1	2	2	1	1	1	2	1	2	—	2		
Varga Pál	jó	1	3	3	3	3	1	3	2	2	2	—		

Összesen: 27.

VII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak								Rend- kívüli tantár- gyak		
		Vallás	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Testgyakorlás	Rajz	Művészet
Aág Miklós, h. v.	jó	1	2	2	1	1	1	3	1	fm	—	—
Acsay Antal, k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	2	1	fm	1	1
Battlay János	jó	1	2	1	1	1	1	2	1	fm	1	1
Bolla Lajos, k. r. n. p.	jó	1	2	3	1	2	1	3	1	fm	1	1
5. Csabai Antal	jó	2	2	2	3	2	3	2	1	fm	—	—
Király Gáspár	jó	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Lustig Mihály, héb.	jó	1	1	1	2	1	3	3	1	2	—	—
Miklóska Kálmán, k. r. n. p.	szab.	1	3	3	2	2	3	3	1	fm	1	1
Miklóssy Sándor, k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	1
10. Mráz József, ism.	szab.	2	3	4	3	3	3	4	2	2	1	—
Palkovics István, k. r. n. p.	jó	2	2	3	2	2	2	3	1	fm	1	—
Steiner Viktor, héb.	jó	2	2	2	2	1	2	2	1	2	—	—
Suly Dezső, k. r. n. p.	szab.	1	3	3	1	1	2	3	1	fm	1	—
Számek György, k. r. n. p.	jó	2	2	1	2	1	2	2	1	fm	1	1
15. Tóthfalusy Endre	jó	1	2	3	1	2	2	3	1	fm	—	—
Ujváry Gergely, k. r. n. p.	jó	1	2	1	2	2	2	1	1	fm	1	1
Valigurszky Antal	jó	1	3	2	2	2	2	2	1	2	1	—
Zámbó György	szab.	1	3	3	2	3	2	3	2	1	1	—
Záwodnik Ferencz, k. r. n. p.	szab.	1	2	3	2	1	2	4	1	fm	1	1

Magántanulóvá lett: Oppelz Lajos, ismétlő. Tanodát változtattak: Barakkó Miklós, Csillag Szilárd, ism., Klein Béla, Michels Máttyás.

Összesen: 24.

VIII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak										Rend- kívüli tantár- gyak	
		Vallásán	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsészet	Testgyakorlás		Rajz
Baksay József, ösztöndíjas . . .	jó	1	2	1	1	1	1	2	1	1	2	—	—
Bolgár Mihály, k. r. n. p. . . .	jó	1	2	2	1	2	2	2	1	2	—	1	1
Csernus László, k. r. n. p. . . .	jó	1	2	2	1	1	2	1	1	2	—	1	1
Cserny Ottokár, sz. F. r. n. p. . .	jó	1	3	3	2	1	1	3	1	2	—	—	—
5. Fekete Ignác, héb.	jó	1	3	2	2	2	2	3	2	1	2	—	—
Fludorovics János, k. r. n. p. . . .	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1
Gombos László, k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1
Hevessy Sándor	szab.	1	3	3	2	3	1	2	2	2	fm.	—	—
Horváth István, h. v.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
10. Kecskeméti Zsigmond, héb. . . .	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—
Keller János, k. r. n. p.	jó	1	3	2	1	2	1	3	1	1	—	1	1
Kiss József, k. r. n. p.	jó	1	1	2	1	2	1	2	1	2	—	1	1
Klauber Salamon, héb.	szab.	1	3	2	2	2	2	3	2	2	3	—	—
Kovács Antal, k. r. n. p.	jó	1	2	2	1	1	1	3	1	1	—	1	1
15. Kozár Ferencz, k. r. n. p.	jó	1	2	2	1	2	1	3	1	1	—	1	—
Krepalek Lajos	jó	1	3	3	3	2	1	3	2	3	2	—	—
Masznják Pál, k. r. n. p.	jó	1	2	1	1	1	1	2	1	2	—	1	1
Mézes Kovács János	jó	1	3	2	2	2	1	1	1	1	2	—	—
Nagy László	jó	1	2	1	2	1	1	2	2	2	2	—	—
20. Nik Pál, k. r. n. p.	jó	1	2	1	1	1	1	2	1	1	—	1	1
Szabó Sándor, k. r. n. p.	jó	1	2	1	2	1	1	3	1	1	—	1	1
Szent-Gály Gyula, ösztöndíjas . .	jó	1	1	1	1	1	1	2	1	1	fm.	1	1
Traun Gyula, k. r. n. p.	jó	1	2	1	2	1	2	3	1	3	—	1	—
Veszelyi Sándor, k. r. n. p.	jó	1	3	3	2	2	1	3	1	2	—	1	—

Kimaradt: Reinhardt Mihály.

Összesen : 25.

B) NEM KÖTELEZETT TANTÁRGYAK.

Francia nyelvét tanultak:

II. oszt. Schindler Miksa,

VI. oszt. Kovács Béla, Schwarcz Vilmos,

VII. oszt. Aág Miklós, Steiner Viktor jeles előmenetellel.

Gyorsírást tanultak:

II. oszt. Schindler Miksa jel.

III. oszt. Bajtai Ferencz, Blau Sándor jel. — Beke József, Papp György, Tóth Kálmán jó,

IV. oszt. Firtling Sándor, Kecskeméti Adolf, Nováczky Jenő, Rosenzweig Lajos, S. Tóth Gábor, Venetiáner Lajos, Wurm Ignác jel., — Barmos Gábor, Fehér Vilmos, Gáll Endre, Grünblatt Mihály, Kerekes János, Klebovich Sándor, Scheible Hermann, Szabó László, Villiger Endre jó,

V. oszt. Ciner Sámuel, Fischmann Adolf, Policzzer Gyula, Szarvasi Zoltán, Vigner Gyula jel., — Fleischmann József, Szántó Soma jó,

VI. oszt. Dömötör Zoltán, Kovács Béla, Tary István jel., — Braun Salamon jó,

VII. oszt. Aág Miklós, Acsai Antal k. r. n. p., Batlay János, Bolla Lajos k. r. n. p. Király Gáspár, Miklóska Kálmán k. r. n. p., Számek György k. r. n. p., Ujvári Gergely k. r. n. p., Zámbo György jel., — Lusztig Mihály, Valigurszky Antal jó,

VIII. oszt. Szent-Gály Gyula jel. előmenetellel.

Zenét tanultak:

I. oszt. Pokrián József, Tóth Béla, Wagner Béla jel., — Heidrich Károly, Pfeifer Gyula, Trischák János, Vellez Béla; V. Kiss Miklós jó, — Hegedűs Béla, Neumann Dezső, Sándor Elek, Vajda János elégséges,

II. oszt. Kugler Hermann, Pokrián Gergely jel. — Stark János, Schillinger Ferencz jó,

III. oszt. Schrittwaiser Lipót jel., Arleth Ferencz jó,

IV. oszt. Baránszky Gyula, Klebovics Sándor jel., — Grosz Lajos jó,

V. oszt. Kecskeméti Emil, Szántó Soma, Szarvasy Zoltán jel., — Kún Gergely jó,

VI. oszt. Banó Gergely, Szabó László, Spieler Jenő, Schwarcz Vilmos jel., — Kovács Béla jó,

VII. oszt. Aág Miklós, Bolla Lajos k. r. n. p., Számek György k. r. n. p. jel.,

VIII. oszt. Bolgár Mihály k. r. n. p., Csernus László k. r. n. p., Kiss József k. r. n. p., Fludorovics János k. r. n. p., Szent-Gály Gyula jeles előmenetellel.

IV.

S t a t i s z t i k a i t á b l á z a t o k.

1. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	A tanulók száma			V a l l á s u k					Nyelvi viszonyaik (Minő nyelveket beszélnek)					Szülők polgári állása				Előmenetelők						
	beiratott	elmaradt	elhalt	rom. kath.	gör. kath.	gör. kel.	helvét vall.	mózes vall.	magyar	magyar, német	magyar, tót	magyar, német, tót	magyar, román	magyar, német, román	értelmiség	önálló östermelők (földbirtokosok és bérlek)	önálló kereskedők s iparosok	magán-tisztviselők	személyes szolgáltatást tevők s munkások	Minden tantárgyból kielégítő	Egy tantárgyból elégtelen	Két tantárgyból elégtelen	Több tantárgyból elégtelen	Vizsgálat nélkül maradt
I.	72	7	—	53	—	1	1	10	38	26	—	1	—	—	10	15	11	2	27	41	4	3	16	1
II.	41	—	—	23	—	2	1	15	32	8	—	—	—	1	6	13	14	3	5	38	2	1	—	—
III.	29	1	—	18	—	2	—	8	13	14	—	—	—	1	3	4	14	5	2	24	4	—	—	—
IV.	33	2	—	18	—	—	1	12	13	18	—	—	—	10	5	11	1	4	22	2	3	3	3	—
V.	28	1	—	18	1	—	—	8	17	9	—	—	—	1	7	4	6	7	3	15	7	3	2	—
VI.	27	—	—	18	—	—	—	9	13	13	1	—	—	—	2	4	6	10	5	17	5	5	—	—
VII.	24	5	—	16	—	—	1	2	14	2	3	—	—	—	2	4	8	—	5	17	1	1	—	—
VIII.	25	1	—	20	—	—	—	3	12	8	2	1	1	—	4	8	6	4	2	24	—	—	—	—
Összesen:	279	17	—	184	1	5	5	67	152	98	6	2	1	3	44	57	76	32	53	198	26	16	21	1

a) A tanulók életkorának áttekintése.

Osztály	10 és kevesebb éves	11 éves	12 éves	13 éves	14 éves	15 éves	16 éves	17 éves	18 éves	19 és több éves	Összesen
I.	1	20	18	15	9	2	—	—	—	—	65
II.	—	4	11	15	4	4	2	—	1	—	41
III.	—	—	2	8	8	6	3	1	—	—	28
IV.	—	—	—	2	7	11	6	4	—	1	31
V.	—	—	—	—	2	11	3	9	—	2	27
VI.	—	—	—	—	1	2	7	9	5	3	27
VII.	—	—	—	—	—	—	3	1	8	7	19
VIII.	—	—	—	—	—	—	—	2	3	19	24
Összesen:	1	24	31	40	31	36	24	26	17	32	262

b) A tanulók származási helyei.

Lakóhely	O s t t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	37	18	15	19	10	13	9	5	126
Pest-P.-S.-K.-Kun m. .	11	7	4	3	6	7	2	4	44
Torontál megyei . . .	3	3	1	2	1	1	—	—	11
Krassó "	3	4	2	2	1	—	—	—	12
Bars "	—	—	—	—	—	—	3	1	4
Jász-N.-K.-Szolnok m.	—	—	—	—	1	1	—	—	2
Baranya megyei . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Hont "	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Csongrád "	2	—	2	2	4	2	2	4	18
Bereg "	1	—	—	—	—	1	—	—	2
Sáros "	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Tolna "	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Zágráb "	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Heves "	—	—	—	—	1	1	—	—	2
Esztergom "	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Zólyom "	1	—	—	1	—	—	—	—	2
Osztrák tengervidéki .	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Temes megyei	1	1	2	—	—	—	—	—	4
Nógrád "	1	—	—	—	—	1	—	—	2
Zala "	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Veszprém "	—	1	—	—	—	—	2	2	5
Somogy "	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Nyitra "	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Arad "	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Pozsony "	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Bács-Bodrog megyei .	1	—	1	—	1	—	—	—	3
Abauj "	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Határvidéki "	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Ung megyei	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Szolnok-Doboka m. . .	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Fejér megyei	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Vas "	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Fogaras "	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Alsó-Fejér megyei . .	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Borsod "	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Összesen:	65	41	28	31	27	27	19	24	262

2. A tanulmányozás eredményének áttekintése osztályonként.

T a n t á r g y a k	I. osztály.				II. osztály.			
	jeles	jó	elégse- ges	elégte- len	jeles	jó	elégse- ges	elégte- len
Vallástan	16	28	17	3	27	9	5	—
Latin nyelv	2	10	29	23	5	10	23	3
Magyar nyelv	5	21	31	7	9	20	12	—
Földrajz	2	9	37	16	10	8	23	—
Számтан	4	25	23	12	6	21	13	1
Rajzoló mértan	8	27	18	11	11	23	7	—
Természetráajz	3	17	33	11	18	20	3	—
Testgyakorlás *)	16	33	12	1	8	21	10	1
*) 2 fölmentetett.					*) 1 fölmentetett.			
III. osztály.					IV. osztály.			
Vallástan	17	11	—	—	15	10	5	1
Latin nyelv	8	9	7	4	5	4	13	9
Magyar nyelv	10	13	5	—	10	8	13	—
Német nyelv	15	9	4	—	4	16	7	4
Földrajz (polit.)	16	10	2	—	—	—	—	—
Történelem	—	—	—	—	12	13	4	2
Számтан	13	11	4	—	6	9	13	3
Rajzoló mértan	12	6	10	—	7	15	6	3
Természetráajz	—	—	—	—	9	12	10	—
Természettani földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—
Testgyakorlás *)	5	13	6	1	13	15	2	—
*) 3 fölmentetett.					*) 1 fölmentetett.			
V. osztály.					VI. osztály.			
Vallástan	14	11	2	—	18	7	2	—
Latin nyelv	2	8	6	11	—	9	16	2
Görög nyelv	3	7	16	1	2	6	11	8
Magyar nyelv	8	7	11	1	10	8	9	—
Német nyelv	6	4	12	5	11	6	10	—
Történelem	13	11	2	1	12	12	3	—
Szám- és mértan	5	7	13	2	3	3	16	5
Természetráajz	7	6	14	—	13	11	3	—
Testgyakorlás *)	4	12	7	1	4	13	9	1
*) 3 fölmentetett.								

Tantárgyak	VII. osztály.				VIII. osztály.			
	jeles	jó	elégse- ges	elégte- len	jeles	jó	elégse- ges	elégte- len
Vallásan	14	5	—	—	24	—	—	—
Latin nyelv	3	11	5	—	6	10	8	—
Görög nyelv	6	5	7	1	11	9	4	—
Magyar nyelv	7	10	2	—	14	9	1	—
Német nyelv	9	8	2	—	14	9	1	—
Történelem	5	10	4	—	19	5	—	—
Szám- és mértan	2	7	8	2	6	8	10	—
Természettan	17	2	—	—	19	5	—	—
Philos. propaedeutika	—	—	—	—	12	10	2	—
Testgyakorlás *)	2	4	—	—	2	5	1	—

*) 4 világi, 9 k. r. n. p. fölmentetett. *) 2 világi, 13 k. r. n. p. és egy Sz.-F. r. n. p. fölmentetett.

3. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Jelentkezett	Írásbeli vizsgálá- latot tett	Szóbeli vizsgálá- latot tett	Érettnak nyil- vánítatott		Egyetemre szándékozott				Műegyetemre			Más pályára
			kijelöl- téssel	egysze- rűen	theologiai	juridikai	medikái	philoso- phiai k.	építészeti	mérnöki s gépészeti	vegyészeti szakra	
24	24	24	4	19	15	1	2	2	—	1	—	2

V.

Figyelmeztetés.

Az 1880/81-iki tanévben a nyilvános tanulók fölvétele augusztus hó 3 utolsó napján történik. A tanév szeptember hó 1-én ünnepes „Veni Sancte“-vel nyitattik meg; a pótló s javító vizsgálatok szeptember hó 2 első napján fognak megtartatni.

A t. cz. szülők- s gyámokkal tájékozásul a „Középisk. Rendtartás“ következő pontjai közöltetnek:

5. §. A középiskola első osztályába szabályszerűen csak oly tanuló léphet, ki a 9 évet betöltötte s 12 évnél nem idősebb. Tizenkét évnél idősebb fiú fölvétele fölött a tanártestület határoz. Ismereteinek mértékére nézve megköveteltetik, hogy a népiskola 4-ik osztályának tananyagában kellő jártasságú legyen; és ismereteit külön fölvételi vizsgálatral igazolja.

6. §. A felsőbb osztályokba való fölvétel a megelőző osztálynak sikeres végeztétől függ és az arról tanuskodó nyilvános iskolai okmányok alapján történik. Ha ez okmányokból az következtethető, hogy a fölvétetni óhajtó tanulónak előmenetelét azon osztályban, melybe fölvétetni kíván, alig remélhetni, — jogában áll minden tanintézetnek az illető tanulót fölvéti vizsgálat alá vonni, s annak eredményéhez képest alsóbb osztályba sorozni.

12. §. Minden tanuló fölvételének alkalmával atyja, anyja vagy gyámja, illetőleg azok valamely külön megbizottja kíséretében tartozik az igazgatóságnál jelentkezni. A szülők vagy gyámok, kik nem laknak az intézet helyén, gyermekek vagy gyámfiok fölvételekor alkalmas helyettest kötelesek bemutatni, kire a házi felügyelet- és nevelésre nézve kötelességöket és jogukat átruházzák, hogy a gondviselésére bizott tanulóra nézve az igazgatóság értesítését elfogadhassa.

Kelt a kecskeméti kegyes tanítórendi főgymnasiumban, 1881. évi június hó 30-ikán.

Dr. Polák Ede,
igazgató.

